

Limburgse

Vogels

Een uitgave van
de Werkgroep Limburgse Vogels
de Vogelwacht Limburg
en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

Jaargang 2 – 1991 – nummer 2

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Werkgroep Limburgse Vogels, de Vogelwacht Limburg en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Limburgse Vogels verschijnt viermaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Redactie De Werkgroep Limburgse Vogels wordt gevormd door zelfstandige redactie van 'Limburgse Vogels' bestaande uit:

Ernest van Asseldonk
Jan Boeren
Rob van der Laak
Karel Lemmens
Boena van Noorden
Frans Schepers
Ran Schols
Henk Swinkels

Fotoredactie Ran Schols

**Redactie-
secretaris** Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34, 6418 GK
Heerlen

**Layout &
zetwerk** Desktop Publishing ComPres Maastricht
043-473194

**Contactadres
&
abonnementen** Karel Lemmens, Wilhelminastraat 71, 6301 GH
Valkenburg a/d Geul

Drukwerk Swalmer Handelsdrukkerij b.v.

Abonnementen Bedrijven, instellingen en verenigingen ed
minimaal f 35,- per jaar, overigen f 17,50 per
jaar, overmaken op gironummer 1703655, t.n.v.
Vogelwacht Limburg, o.v.v. 'Limburgse Vogels'.
Leden van de Vogelwacht Limburg en het
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg
krijgen f 2,50 korting.

Adressen Vogelwacht Limburg, p/a Barbarastraat 8,
6164 HK Geleen.
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, p/a
Bosquetplein 6-7, 6211 KJ Maastricht.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en
dergelijke schriftelijk doorgeven aan het
contactadres. Opzeggingen dienen voor 1 januari
van het nieuwe kalenderjaar te geschieden.

Foto omslag *Zwartkopmeeuw, gekleurnd exemplaar*
(foto: H. Lehaen)

RIETGANZEN IN DE PEELSTREEK IN DE WINTERS 1988/89 TOT EN MET 1990/91

Boena van Noorden

Limburg speelt landelijk gezien geen grote rol wat betreft de overwintering van ganzen. Alleen het voorkomen van overwinterende Taigarietganzen in de Peelstreek legt nationaal gezien enig gewicht in de schaal. De Peel vormt naast het Middenlimburgse Maasplassengebied het belangrijkste overwinteringsgebied van ganzen in Limburg.

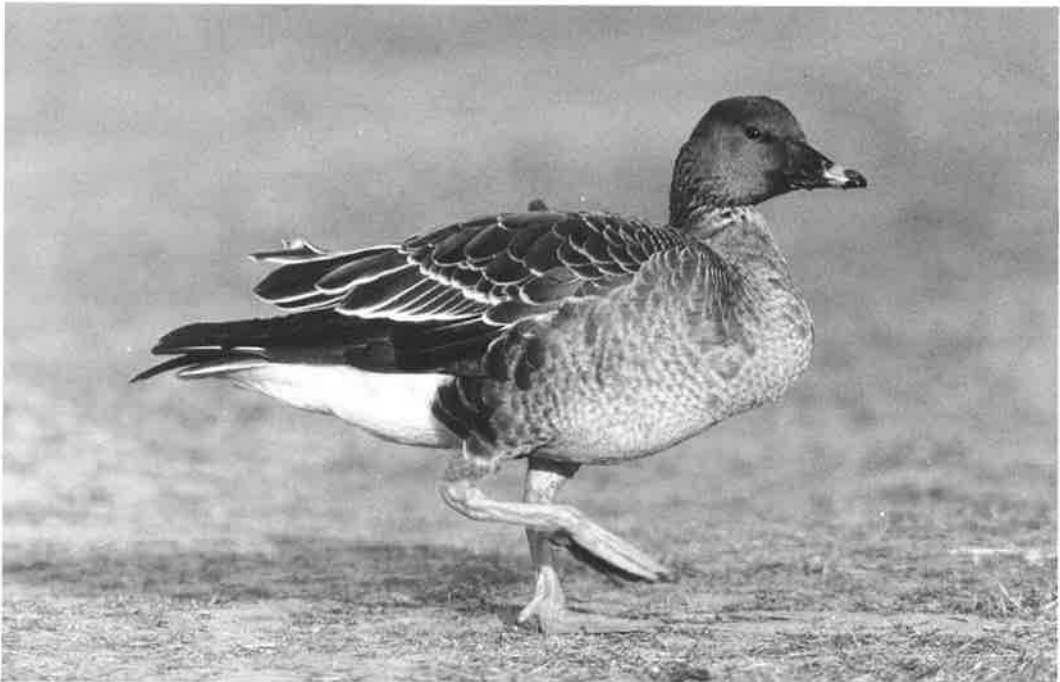
Reeds tientallen jaren worden er overwinterende ganzen in en rondom de Grootte Peel geteld. De laatste jaren is dit ook het geval op de slaapplaats in de Deurnese Peel. Systematische, simultane slaapplaatstellingen in de gehele Peelstreek ontbraken tot dusver. Dit is aanleiding geweest om dergelijke tellingen op te zetten en uit te voeren. Een simultaantelling heeft een aantal voordelen ten opzichte van ongecoördineerde lokale tellingen. Het belangrijkste voordeel is dat de informatie

vollediger en daardoor beter bruikbaar is.

De Peel wordt voornamelijk bezocht door zowel de Taiga- als de Toendrarietgans (respectievelijk *Anser fabalis fabalis* en *Anser fabalis rossicus*). De Kolgans komt in aantal op de tweede plaats. De aantallen van deze soort maken echter zelden meer dan 15% van het totale aantal ganzen uit. De aantallen van de overige ganzensoorten zijn nog veel lager (< 1%). Er wordt daarom vooral aandacht besteed aan de Rietgans. In dit artikel worden de telgegevens van de winters '88/'89, '89/'90 en '90/'91 gepresenteerd en geanalyseerd.

Doel van de tellingen

Met behulp van gegevens afkomstig uit verschillende tellingen wordt getracht de volgende vragen

Toendrarietgans, omgeving Grootte Peel (foto: R. Cuypers)

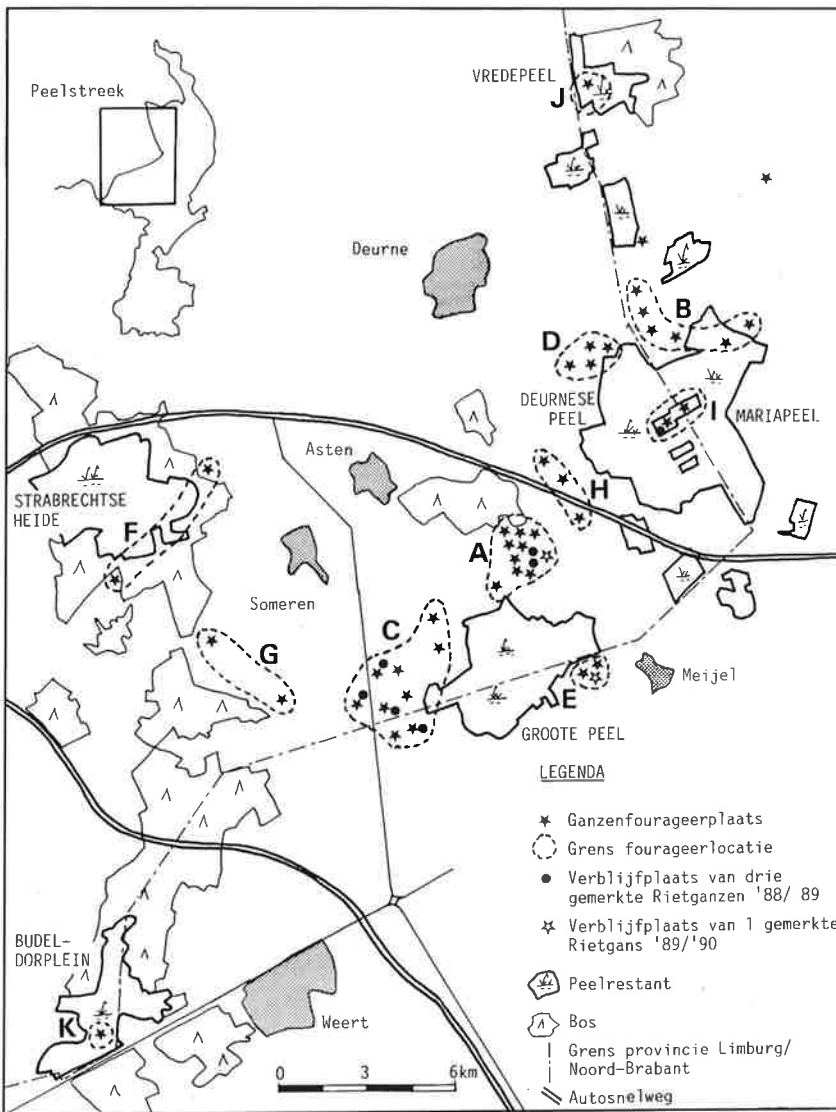
te beantwoorden:

- Wat is het aantalsverloop van de Rietgans in de Peel gedurende het verloop van de winter?
- Waar bevinden zich de slaappleatslocaties van de ondersoorten van de Rietgans? In de Peel gaat het hierbij om de Taigarietgans en de Toendra-rietgans.
- Waar, waarop en in welke aantallen fourageren de Rietgans in de peelstreek?
- In welke richting verplaatsen zich de Rietgans tijdens de ochtendslaaptrek?

- Hoe laat vertrekken de Rietgans van de slaappleats?
- Treden er veranderingen op in het gebruik van de slaappleats gedurende de winter? Treedt er bijvoorbeeld uitwisseling op van gans tussen de verschillende slaappleats in de Peel?

Het onderzoeksgebied

De Limburgs-Brabantse Peelstreek wordt globaal begrensd door de plaatsen Geldrop, Mierlo, Deurne, Ysselsteyn, America, Grashoek, Meijel, Leveroij,

Figuur 1: Overzicht van de ligging van de ganzenfourageergebieden in de Peelstreek, gedurende de winters '88/'89 t/m '90/'91 (zie ook tabel 2).

Weert, Budel-Dorplein, Maarheeze en Heeze (figuur 1). Vanaf het tweede telseizoen werd dit gebied geheel onderzocht.

Het grootste deel van het gebied omvat landbouwgronden. Ongeveer de helft van deze gronden bestaat uit grasland. Op de andere helft wordt akkerbouw bedreven, waarbij maïs ca. 80% van het geteelde gewas uitmaakt (CBS, 1989). Nadat de maïs oogst is binnengehaald is de openheid van het gebied vrij groot. Zij wordt voornamelijk onderbroken door de vele bedrijfsgebouwen van de welig tierende bio-industrie. Temidden van het cultuurgebied ligt een viertal natuurgebieden, waarin zich geschikte ganzenlaapplaatsen bevinden. Dit zijn de hoogveenrestanten de Groote Peel (1400 ha) en het complex Mariapeel-Deurnese Peel (2000 ha), het heidegebied de Strabrechtse heide (1500 ha, excl. bos) en het heide-stuifzandgebied bij Budel-Dorplein (ca. 900 ha).

De slaaplaatstellingen

De slaapplaatsen vormen de belangrijkste basis van de telling. Van hieruit vertrekken voor dag en dauw de ganzen om zich te verspreiden over de fourageergebieden. De op de slaapplaats geregistreerde aantallen ganzen zijn een betrouwbare maat voor de hoeveelheid ganzen op een bepaald moment in het onderzoeksgebied. Naast het aantal werd per vertrekkende of overvliegende groep ganzen de vliegrichting en de tijd genoteerd. De tellingen vonden plaats vanaf 45 minuten voor zonsopgang tot 75 minuten na zonsopgang.

Gedurende de winters '88/'89, '89/'90 en '90/'91 werden respectievelijk 10, 13 en 6 telposten bij en rondom de slaapplaatsen ingericht. In het eerste jaar werd de omgeving van het Ringselven (Budel-Dorplein) niet geteld. In '88/'89 werd vanaf 26 november tot en met 5 maart om de 14 dagen het aantal overvliegende en/of van de slaapplaats vertrekkende ganzen geteld. De tellingen in '89/'90 begonnen eerder (19 november) en werden tot half januari eveneens om de 14 dagen uitgevoerd, daarna werd er tot het einde van de telperiode (4 maart) wekelijks geteld. Deze verhoging van de telintensiteit hangt samen met de snelle toename en afname van het aantal ganzen in de Peel aan het eind van de winter. In de winter van '90/'91 is minder intensief geteld. Er werd volstaan met vijf tellingen tussen 25 november en 17 februari.

Tellingen in de fourageergebieden

Het onderscheid tussen de Taiga- en Toendrarietganzen is in de vlucht erg moeilijk te maken. Zeker tijdens slechte weersomstandigheden en als de ondersoorten in gemengde groepen overvliegen

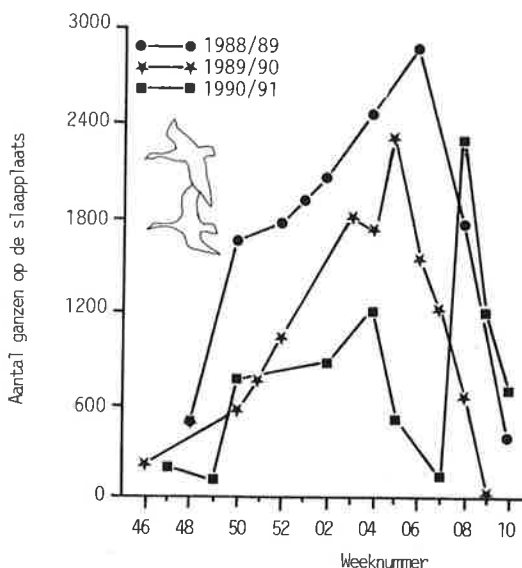
is dit het geval. Om toch enigszins een beeld te krijgen van de aantallen, de ligging van de fourageergebieden en van de ligging van de slaapplaatsen van beide ondersoorten zijn de ganzen eveneens in de fourageergebieden geteld. Het tellen van de ganzen in de fourageergebieden was facultatief waardoor meestal niet alle vogels werden geteld. Gelukkig kon gebruik worden gemaakt van de door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer systematisch verzamelde telgegevens van de ganzen in de fouragegebieden (schrift. med. L. van den Bergh, 1988, 1989, 1990, 1991). Deze tellingen vielen echter niet samen met de slaaplaatstellingen. In de winter '90/'91 is getracht meer aandacht aan de ganzen in de fourageergebieden te besteden. Ten gevolge van slechte weersomstandigheden en organisatorische problemen heeft deze inspanning echter niet erg veel nieuwe gegevens opgeleverd.

Resultaten en discussie

Het aantalsverloop van de Rietganzen in de Peel

De slaapplaatsen

In figuur 2 is voor de drie winters per week weergegeven hoe groot het aantal ganzen was dat de slaapplaats verliet. Vanwege de vaak moeilijke telomstandigheden zijn de Kolganzen lang niet

Figuur 2: Het aantal van de slaapplaats vertrekkende ganzen in de Peelpolder gedurende de winters '88/'89 t/m '90/'91

altijd tussen de Rietganzen onderscheiden. Uit de telgegevens in de fourageergebieden bleek dat het aandeel Kolganzen op het totaal nooit boven de 15% uitkwam. Dit gegeven dient bij het lezen van figuur 2 in acht genomen te worden.

De vroegste waarneming van Rietganzen gedurende de drie onderzoeksjaren werd op 7 oktober 1990 gedaan in de Groote Peel. Het ging hierbij om een groep van 75 exemplaren (schr. med. M.H. van Deursen, 1991). De laatste waarneming werd in dezelfde winter gedaan en wel op 29 maart 1991. Toen vlogen 3 Rietganzen in NNW-richting over Someren-Eind (schr. med. C. van Seggelen, 1991). Het in figuur 2 geschetste aantalsverloop past voor de winters '88/'89 en '89/'90 in het door Bossenbroek (1987) en van Impe (1982) eerder in de Peelstreek vastgestelde aantalsverloop van de Rietgans. Vanaf begin november (week 46) stijgt het aantal ganzen geleidelijk om begin februari (week 5) het hoogtepunt te bereiken, waarna in drie tot vier weken tijd alle ganzen uit de Peel verdwenen zijn.

In de winter '90/'91 werd een enigszins afwijkend patroon vastgesteld. Vanaf eind januari '91 begint het aantal ganzen dat op de slaapplaats verblijft sterk af te nemen en bereikt een dieptepunt rond half februari. Op dat moment veronderstelden we dat het ganzenseizoen er bijna op zat. Groot was dan ook de verrassing toen bleek dat twee weken later (24 februari) het seizoensmaximum bereikt werd met 2280 ganzen. Na deze piek nam de hoeveelheid ganzen in snel tempo af.

Interessant is het feit dat in de winter '90/'91 er vanaf half januari tot eind februari ijs op slaapplaatsen aanwezig was. Voor de Deurnese Peel betekende dit dat er nauwelijks ganzen op het ijs sliepen (maximaal 12 vogels). In de Groote Peel bleef een wak open in het ven 't Elfde. De ganzen sliepen er deels op het ijs en in het wak. Kennelijk vinden de ganzen het minder veilig om op het ijs te slapen.

De fourageergebieden

In de drie onderzochte winters was het aantalsverloop op de slaapplaatsen in grote lijnen hetzelfde als op de fourageergebieden. De aantallen weken echter steeds af. In de winter '88/'89 bleken de aantallen geteld op de slaapplaats hoger te zijn dan in de fourageergebieden. In de laatste twee winters was het net andersom, dus meer ganzen in de fourageergebieden dan op de slaapplaatsen. Voor deze discrepanties zijn verschillende oorzaken aan te wijzen:

- de tellingen in de fourageergebieden en op de

slaapplaatsen vonden lang niet altijd op dezelfde dag plaats;

- er kunnen fouragerende ganzen over het hoofd zijn gezien;
- ganzen kunnen blijven hangen op de slaapplaats (waargenomen op de Strabrechtse Heide en in de Groote Peel);
- indien de ganzen massaal de slaapplaats verlaten is nauwkeurig tellen geen sinecure;
- tijdens het tellen kunnen de ganzen zich verplaatsen zodat er ganzen dubbel geteld of gemist kunnen worden;
- de ganzen komen van buiten de getelde slaapplaatsen fourageren in de Peelstreek.

Het lijkt er op dat een deel van de ganzen de nacht doorbrengt op andere slaapplaatsen op niet al te grote afstand van Peel. Uit tellingen van het RIN in fourageergebieden bleek dat er in de Peelstreek op 25 januari '91 (week 4) 2340 ganzen aanwezig waren. Op de slaapplaats kwamen we die week niet hoger dan 1180 ganzen. Bekend is dat er Rietganzen slapen op de grindplassen bij Roermond (mond. med. P. Verbeek, 1991). Helaas zijn er in de winter '90/'91 geen verplaatsingen van ganzen waargenomen die de herkomst van Rietganzen van de grindplassen bevestigen. Alleen uit de winter '88/'89 is er een waarneming die wijst op de herkomst van Rietganzen uit het Middenlimburgse Maasplassengebied.

Op 24 december 1988 werd een groep van 70 Rietganzen waargenomen die van uit zuidelijke richting over de Groote Peel vloog. Er van uitgaande dat de ganzen op hetzelfde tijdstip de 'zuidelijke' slaapplaats verlieten als de ganzen in de Groote Peel en dat de vliegsnelheid even groot was als die gemeten is tussen de Groote Peel en de Deurnese Peel (70 km/uur) dan zou dat er op kunnen wijzen dat de ganzen ca. 35 km zuidelijker langs de Maas bij Maaseik (B) moeten zijn opgestegen.

Uitwisseling van ganzen uit de Peel met fourageergebieden en slaapplaatsen in de Ooypolder bij Nijmegen en de Kampinasche Heide bij Oisterwijk behoort ook tot de mogelijkheden.

Het aantal Taigarietganzen bereikte in de onderzochte winters, die erg zacht waren, een dieptepunt. In de winters '88/'89, '89/'90 en '90/'91 bedroegen de maximale aantallen van deze ondersoort respectievelijk 256, 143 en 166 exemplaren (schr. med. L. van den Berg). Bossenbroek (1987) meldt uit de periode '77/'78 t/m '86/'87 slechts één winter waarin er in de Peel minder dan 550 Taigarietganzen zijn waargenomen ('82/'83 150 ex.). Landelijk gezien waren er met name in de winter '88/'89 eveneens erg weinig Taigarietganzen aanwezig. In die winter werd het op één na laagste

Rietganzen
(foto: R. Cuypers).

aantal Taiga's vastgesteld sedert de winter van '77/'78 (Ganzenwerkgroep Nederland/België, 1991).

Ligging slaapplaatslokaties en verplaatsingen tussen de lokaties

In de Peelstreek bevinden zich in volgorde van belangrijkheid de slaapplaatsen op vennen in de Grootte Peel, Deurnese Peel, Strabrechtse Heide en Budel Dorplein. In tabel 1 is per winter aangegeven wat het maximale aantal ganzen is geweest dat de nacht op de verschillende slaapplaatsen doorbracht.

Alleen de slaapplaats in de Grootte Peel is permanent in gebruik. Die in de Deurnese Peel werd de laatste twee winters pas in de loop van de winter bezet. Dit lag zeer waarschijnlijk aan de lage waterstand in het begin van de winter in het ven waarin de ganzen plegen te slapen.

Uit de vliegrichting tijdens de slaaptrek en de ligging van de fourageergebieden kan worden afgeleid dat vrijwel alle (> 90%) Taigarietganzen, Kolganzen, Kleine Rietganzen en Brandganzen in de Grootte Peel slapen. De Toendrarietgans slaapt zowel op de vennen in de Deurnese Peel als op die in de Grootte Peel. Enkele malen per jaar is het zelfs

zo dat er in de Deurnese Peel meer ganzen slapen dan in de Grootte Peel. Het lijkt er op dat de Toendrarietganzen meer van slaapplaats wisselen dan de Taigarietgans. Dankzij vier in de voormalige DDR (Potsdam, 470 km) gemerkte Toendrarietganzen kon de wisseling van slaapplaats zo goed als zeker worden bewezen.

Op 14 januari 1989 werden drie met gele halsbanden gemerkte Rietganzen in een weiland aan de oostrand van de Deurnese Peel waargenomen. Deze ganzen waren samen met nog 400 ongemerkte Rietganzen afkomstig van de slaapplaats in de Deurnese Peel. Helaas konden de halsbanden niet worden afgelezen. De volgende dag werd ten noorden van de Grootte Peel weer een groepje van drie met gele halsbanden gemerkte Rietganzen tussen een groep Rietganzen waargenomen. Dit keer konden de banden wel worden afgelezen. Deze drie ganzen werden hierna steeds in de omgeving van de Grootte Peel aangetroffen (figuur 1). Het is waarschijnlijk dat ze hier ook de nacht doorbrachten. Het is heel goed mogelijk dat de gemerkte Rietganzen van 14 januari dezelfde waren als op 15 januari. Absolute zekerheid hieromtrent bestaat helaas niet. In figuur 1 is met een "o" en een "*" aangegeven waar de tijdens de winter '88/'89 drie gemerkte Toendrarietganzen (gele halsband 1P1, 5P7 en 4P5) en tijdens de winter '89/'90 één gemerkte Toendrarietgans (gele halsband OE1) werden aangetroffen. De gans met halsband OE1 werd in de winter '88/'89 bij het Fochteloërveen in Drenthe waargenomen. Dat ganzen wisselen van winterverblijfplaats is overigens al langer bekend. Menigmaal worden hierbij aanzienlijke afstanden overbrugd (van den Bergh, 1984).

Tabel 1: Overzicht van het maximale aantal ganzen (voornamelijk Rietgans) op de slaapplaatsen in de Peel gedurende de winters '88/'89 t/m '90/'91.

Slaapplaats	'88/'89	'89/'90	'90/'91
Grootte Peel	1750	1570	2000
Deurnese Peel	1200	720	700
Strabrechtse Heide	300	0	0
Budel Dorplein	-	21	0

De fourageergebieden in de Peel

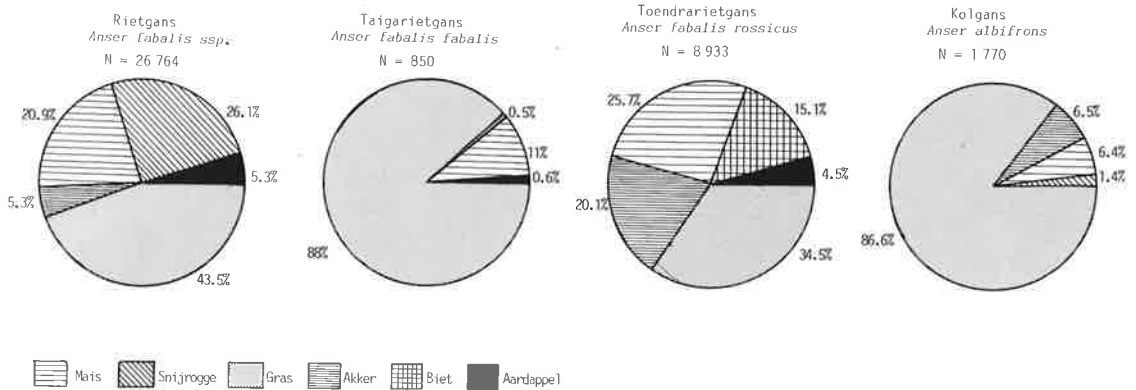
Alleen gedurende de laatste twee winters is er voldoende aandacht besteed aan fouragerende ganzen. Hierdoor is het beeld hiervan minder compleet dan van de slaaptrek. Gelukkig konden we beschikken over de gegevens van L. van den Bergh (RIN-Arnhem). In figuur 1 is voor de drie winters tezamen de ligging van de fourageergebieden in de Peelstreek weergegeven. Met behulp van letters is de volgorde van belangrijkheid van de fourageergebieden bepaald. Criteria voor het vaststellen van deze volgorde zijn de frequentie van gebruik en het aantal ganzen op de onderscheiden lokaties. In tabel 2 is per lokatie aangegeven wat de maximale aantallen ganzen zijn die zijn aangetroffen gedurende de drie onderzochte winters.

Uit de gepresenteerde gegevens blijkt dat het Vlosberggebied (lokatie A) het belangrijkste fourageergebied voor zowel de Toendra- als de Taigarietgans is. Op deze lokatie zijn gedurende de winter vrijwel dagelijks ganzen aan te treffen. De lokaties B (Grauwveen e.o.) en C (ten westen van Grootte Peel) doen qua belangrijkheid niet veel voor elkaar onder en worden in ieder geval wekelijks bezocht. De overige lokaties worden meer incidenteel bezocht.

In de laatste twee winters zijn er ook gegevens verzameld over de voedselkeuze van de ganzen. In figuur 3 is voor de Rietgans, de Taiga- en de Toendrarietgans en de Kolgans de verhouding waarin er op de verschillende gewas gefourageerd werd weergegeven. Hiertoe is per ganzensoort het aantal vogels dat van een bepaald gewas at over het gehele seizoen gesommeerd. We zien bij de Taigarietgans een duidelijke voorkeur voor gras (88 %). Bij Toendrarietgans maakt gras ongeveer een derde van het menu uit, terwijl het overige deel uit oogstresten bestaat. Het beeld van de Toendra-rietgans lijkt zeer veel op dat van de Rietgans s.l.. Dit is niet zo verwonderlijk vanwege het feit dat de Toendrarietgans qua aantal domineert. De voorkeur van de Taigarietgans voor gras en van de Toendra-rietgans voor oogstresten werd al eerder opgemerkt door van Impe (1982). Indien de Rietgans op oogstresten fourageren, dan blijkt dat in de meeste gevallen maïs te zijn. Onder de noemer 'akker' vallen percelen waarvan het gewas niet nader bepaald is of te bepalen viel (omgeploegde akker). De laatste twee winters is er snijrogge gezaaid in het Vlosberggebied. De ganzen wisten dit gewas zeer te waarderen. De Kolgans blijkt voornamelijk op gras (87 %) en soms te fourageren op snijrogge, maïsstoppel en 'akkers'.

Tabel 2: Overzicht van het maximale aantal ganzen in de fourageergebieden in de Peelstreek in de winters '88/'89 t/m '90/'91.

Soort	Lokatie						Lokatie A: Gebied ten noorden van de Grootte Peel, Omgeving Vlosbergweg en het Gevlocht.
	A	B	C	D	E	F	
Rietgans s.l.	2500	2000	1500	672	950	300	Lokatie B: Omgeving Grauwveen en Defensiekanaal-Timmermansweg.
Toendrarietgans	1905	1170	1080	?	53	20	Lokatie C: Gebied ten westen van Grootte Peel (Moostdijk-Kruisbaan).
Taigarietgans	210	37	15	?	?	11	Lokatie D: Gebied ten noordwesten van Deurnese Peel (Halte - De Snoerts).
Kolgans	260	17	140	-	-	1	Lokatie E: Kalispeel.
Kleine Rietgans	5	2	2	1	-	-	Lokatie F: Strabrechtse Heide en omgeving.
Brandgans	2	-	2	1	-	1	Lokatie G: Somerenheide-Diepenhoek.
Soort	Lokatie						Lokatie H: Gebied ten zuiden van Deurnese Peel (omgeving Kanaalstraat).
	G	H	I	J	K	Peel	
Rietgans s.l.	275	200	400	175	5	3353	Lokatie I: Graslanden tussen Deurnese- en Mariapeel.
Toendra-Rietgans	80	20	75	?	?	3210	Lokatie J: Vliegbasis de Peel, Vredepeel.
Taiga-Rietgans	?	150	?	?	?	256	Lokatie K: Omgeving Budel-Dorplein.
Kolgans	-	2	-	-	-	260	Peel: Seizoensmaxima over drie winters in totale Peelstreek
Kleine Rietgans	-	-	-	-	-	7	
Brandgans	-	-	-	-	-	2	

Figuur 3: Voedselkeuze van de Rietgans, Taigarietgans, Toendrarietgans en de Kolgans in de Peelstreek gedurende de winters '89/'90 en '90/'91.

Vliegrichting vanaf de slaapplaats

In tabel 3 is de overheersende vliegrichting van de ganzen die de verschillende slaapplaatsen verlieten per telling weergegeven. Uit deze tabel blijkt dat de ganzen die slapen in de Grootte- en Deurnese Peel een sterke voorkeur hebben voor noordelijke vliegrichtingen (NO, N en NW). De ganzen van de Strabrechtse Heide vlogen in zuidelijke of noord-oostelijke richting, terwijl de ganzen van het Ringselven (Budel-Dorplein) naar het oosten vlogen. Deze richtingen wijzen rechtstreeks naar de favoriete fourageergebieden. In de tabel valt verder op dat tijdens bijna elke telling de vliegrichting enigszins verschilde. Er zijn geen aanwijzingen uit de tellingen naar voren gekomen waardoor dit veroorzaakt wordt.

Meerdere malen werd vastgesteld dat ganzen die de Grootte Peel in noordelijke richting verlieten rechtstreeks naar de Deurnese Peel vlogen en vervolgens landden op de fourageergebieden ten noorden van dit hoogveengebied. De ganzen die in de Deurnese Peel sliepen verlieten vrijwel nooit de slaapplaats in de richting (het zuiden) van de fourageergebieden ten noorden van de Grootte Peel. Het is niet bekend of er in de loop van de dag uitwisseling plaats vond van ganzen tussen de fourageergebieden bij de Deurnese Peel en de fourageergebieden bij de Grootte Peel.

Tabel 3: Overzicht van de overheersende vliegrichtingen van de vanaf de slaapplaatsen in de Peelstreek vertrekkende ganzen gedurende de winters '88/'89 t/m '90/'91.

Telperiode	Winter	Grootte Peel	Deurnese Peel	Strabrechtse Heide	Budel Dorplein
		Peel	Peel	Heide	Dorplein
eind nov.	'88/'89	NO	NO	-	*
	'89/'90	N	-	-	-
	'90/'91	NW	-	-	-
begin dec.	'88/'89	NW	N	-	*
	'89/'90	N	N	-	-
	'90/'91	N	N	*	-
eind dec.	'88/'89	NO	N	-	*
	'89/'90	NW	-	-	-
	'90/'91	N	N	*	-
begin jan.	'88/'89	NW	N	#	*
	'89/'90	N	N	-	-
	'90/'91	NW	N	*	-
eind jan.	'88/'89	NW	O	Z	*
	'89/'90	NW	NW	-	-
	'90/'91	NW	-	*	-
begin febr.	'88/'89	W	O	NO	*
	'89/'90	N	N	-	-
	'90/'91	NW	N	*	-
eind febr.	'88/'89	N	N	-	*
	'89/'90	N	N	-	-
	'90/'91	N	N	*	-
begin maart	'88/'89	N	-	-	*
	'89/'90	-	-	-	-
	'90/'91	N	N	*	-

* = niet geteld # = ganzen blijven op de slaapplaats
- = geen ganzen

Tabel 4: Overzicht van de tijden waarop > 80 % van de Rietganzen de slaappleatsen in de Peel verlaten hebben in de winters '88/'89 t/m '90/'91. Weergegeven zijn per winter de gemiddelde (gem.), de vroegste (min.) en de laatste (max.) vertrektijd in minuten t.o.v. zonsopgang.

Winter	'88/'89			'89/'90			'90/'91		
	gem.	min.	max.	gem.	min.	max.	gem.	min.	max.
Groote Peel	+8	-24	+44	+9	-37	+56	-12	-25	+1
Deurnese Peel	-6	-29	+19	-21	-40	+9	-18	-37	+8
Strabr. Heide	-5	-37	+32	*	*	*	*	*	*

+ = voor zonsopgang - = na zonsopgang * = geen ganzen

Het tijdstip van vertrek vanaf de slaappleats

In tabel 4 is weergegeven op welk tijdstip meer dan 80% van de ganzen de slaappleats verlaten hadden. Het tempo waarmee de ganzen de slaappleats verlieten verschilde van telling tot telling. Uit de telgegevens van drie jaren kon geen duidelijk verband tussen de weersomstandigheden of het verloop van de winter en tijdstip van vertrek gevonden worden. Mogelijk is er wel een verband tussen het vroegere vertrek in de winter '90/'91 en de lagere temperaturen in deze winter ten opzichte van de twee voorafgaande winters.

Het vertrek uit de Groote- en Deurnese Peel verliep meestal vrij synchroon, zij het dat de ganzen de slaappleats in de Groote Peel doorgaans wat later en geleidelijker verlieten dan die in de Deurnese Peel (van Noorden 1989, 1990). Het vertrek vanaf de kleinere slaappleats op de Strabrechtse Heide en Budel Dorplein week zowel onderling sterk af als van de twee grote slaappleats.

Dankwoord

Verscheidene instanties en personen maakten het mogelijk dat de gegevens die aan dit artikel ten grondslag liggen verzameld werden. Het RIN stelde in de persoon van Leo van Bergh de telgegevens uit de fourageergebieden beschikbaar, waarvoor ik hem zeer erkentelijk ben. De reservaatbewakers J. van Bree en M.H. van Deursen en de inventarisatiemedewerker F. van Westreenen van het Staatsbosbeheer deden er alles aan om de tellingen in velerlei opzicht te ondersteunen. Ran Schols en Frans Schepers bedank ik voor het kritisch

doornemen van het manuscript. Last but not least ben ik aan het leger tellers dat heeft meegewerkt dank verschuldigd. In alfabetische volgorde waren dat: F. Aelberts, H. Alards, L. Bech, W. Beren, J. van Bree, M. van Bree, B. Bronswijk, J. Bijlmakers, Ph. Bossenbroek, H. Cleutjens, M.H. van Deursen, C. van Dijck, J. Doensen, H. Goossens, P. Hikspoor, W. Houben, K. Jansen, P. Jegerings, M. de Kleyn, J.E. Kikkert, J. van de Kruys, J. van Kuijk, F. van Kuijk, M. Knapen, C. Luyten, H. Munsters, P. van Lieshout, J. van der Loo, J. van Loon, H. Relou, L. Reemers, J. van Rijswick, C. van Seggelen, P. van Tilburg, J. Timmermans, J. Vereijken, W. Verhoeven, J. Vinken, H. Vossen, A. Maas, F. Arts, M. van den Wittenboer en J. Wijnen.

Literatuur

- Bergh L.M.J. van den. 1984. Verplaatsingen van Rietganzen *Anser fabalis* tussen West- en Middeneuropese overwinteringsgebieden. *Limosa* 57: 116-118.
- Bossenbroek Ph. 1987. Bescherming van Taiga-Rietganzen rond de Groote Peel, een dringende noodzaak! *Natuurhistorisch Maandblad* 76: 168 - 172.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. 1989. Landbouwtellingen zuidelijk en noordelijk Peelgebied 1988, Voorburg.
- Ganzenwerkgroep Nederland/België. 1991. Ganzentellingen in Nederland en België in 1988/89. *Limosa* 64: 7-15.
- Impe J. van, 1982. De Rietganzen (*Anser fabalis*) van de Peel, *De Kuluut* 2: 42-48.
- Noorden B. van 1989. Ganzen in de Peel, verslag van simultaantellingen gedurende de winter 1988 - 1989. Staatsbosbeheer, regio Peel en Maas, Roermond.
- Noorden B. van 1990. Ganzen in de Peel 2, verslag van simultaantellingen gedurende de winter 1989 - 1990. Staatsbosbeheer, regio Peel en Maas, Roermond.

Boena van Noorden, Maassingel 144, 5751 VS Deurne.

Ook Kolganzen overwinteren jaarlijks in de Peelstreek, echter in veel kleinere aantallen dan de Rietgans (foto: R. Cuypers)

Als gevolg van de forse toename van de Aalscholver in Limburg, zal in 'Limburgse Vogels' in een drietal artikelen op deze ontwikkeling worden ingegaan. De eerste bijdrage gaat over trek. (foto: J. Stok)

BIJZONDERHEDEN OVER DE AALSCHOLVERTREK IN LIMBURG

Ran Schols

Inleiding

Ten tijde van Hens was de Aalscholver *Phalacrocorax carbo sinensis* in Limburg nog een echte bijzonderheid, getuige de minitieuze opsomming van waarnemingen uit die tijd (Hens, 1965). Sindsdien is er echter veel veranderd.

Vanaf het midden van de jaren zeventig en vooral vanaf 1980 is het aantal broedparen van deze soort in Nederland zeer sterk toegenomen. In 1985 broedden er al minstens 10.000 paar in ons land. Ook in andere Noordwesteuropese landen zoals Zweden en Denemarken nam de stand spectaculair toe (SOVON, 1987). Deze toename bleef ook in Limburg niet onopgemerkt. Het aantal waarnemingen nam in deze periode navent toe. Tot 1987 ging het daarbij vooral om overtrekkende Aalscholvers. Het aantal overwinterende vogels was toen nog slechts zeer bescheiden (Ganzevles *et al*, 1985). Pas van zeer recente datum is de spectaculaire toename als wintergast in Limburg (Rutten & Verbeek, 1989 en Schepers & Schols, in voorber.).

Dit artikel beschrijft de trek van de Aalscholver aan de hand van systematische trektellingen te Geleen in de periode dat de soort in Limburg nog hoofdzakelijk doortrekkend werd waargenomen, namelijk van 1981 t/m 1988. Daarbij wordt eveneens een vergelijking gemaakt met de trek

over de Groote Peel. Of het geschetste trekbeeld ook nu nog geldig is, nu Limburg ook als overwinteringsgebied van belang is geworden, zal de toekomst moeten uitwijzen. Dit artikel gaat in op de timing van de trek in voor- en najaar, aantalsaspecten, de trekactiviteit gedurende de dag en vliegrichtingen. Tot slot wordt ingegaan op de mogelijke vertrek- en bestemmingsgebieden van de over Limburg trekkende Aalscholvers.

Methode

Aan dit artikel liggen de trektellingen uit de jaren 1981 t/m 1988 ten grondslag zoals die werden uitgevoerd op de voorjaartelpost "Daniken" en de najaartelpost "Vrouwenbos", respectievelijk even ten oosten en ten zuiden van Geleen, Zuid-limburg. Ter vergelijking worden ook enkele recente resultaten van trektellingen uit de Groote Peel kort besproken.

Er wordt uitsluitend gebruik gemaakt van de gegevens zoals die verzameld zijn tijdens de zogenaamde dagtellingen. Deze dagtellingen beslaan de gehele daglichtperiode of een deel daarvan en vinden dus plaats van een half uur voor zonsopkomst tot een half uur na zonsondergang. In totaal werden tussen 1981 en 1988 in alle maanden behalve juni, december en januari de meeste klokuren van de dag wekelijks meerdere keren geteld. Het aantal teluren bedroeg in het voorjaar tussen 1983 en 1988 in totaal 2376 uur en in het najaar tussen 1981 en 1987 in totaal ruim 2918 uur. Voor het aantal teluren per seizoen, de wijze van tellen, het berekenen van de gemiddelde trekrichting en de methode om te komen tot het gemiddelde aantal vogels per dagtelling, per standaardweek en het geëxtrapoleerde seizoens-totaal wordt verwezen naar Schols & Linnartz (1990). Om het doortrekverloop over het seizoen en gedurende de dag te karakteriseren is gebruik gemaakt van de 10-, 25-, 50- (mediaan), 75- en 90%-grenzen. Deze grenzen geven aan wanneer het betreffende percentage van het totaal aantal is gepasseerd. De periode tussen de 10- en 90%-grens wordt de hoofdtekperiode genoemd; de periode tussen de 25- en 75%-grens de toptrekperiode.

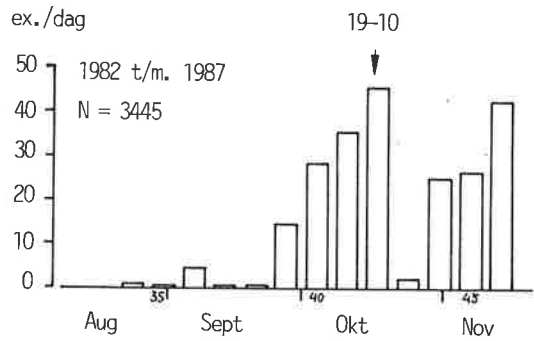
De meeste Aalscholvers trekken tussen half oktober en half november over Limburg (foto: H. Koks).

Om te kunnen bepalen welke afstanden door over Geleen trekkende Aalscholvers reeds zijn afgelegd (zie mogelijke vertrek- en bestemmingsgebieden), zijn per trekgroep twee grootheden berekend, namelijk de vliegtijd en de vliegsnelheid. Doordat van iedere groep het waarneemtijdstip te Geleen bekend is en er vanuit gegaan wordt dat de vogels rond zonsopkomst vertrekken (zie trekverloop gedurende de dag) is de vliegtijd van iedere groep bekend. De daadwerkelijke vliegsnelheid wordt bepaald door de zogenaamde eigen-vliegsnelheid van Aalscholvers en de heersende windrichting en windkracht. Aalscholvers die wind tegen hebben zullen immers minder hard vliegen dan wanneer ze wind mee hebben. De heersende windcondities zijn ontleend aan de weersgegevens van de Bilt (KNMI, 1983 t/m 1987) en eigen aantekeningen over windkracht en -richting. De uiteindelijke snelheid van een waargenomen groep wordt vooral beïnvloed door de windcomponent die in of tegen de vliegrichting werkt, de zogenaamde windvektor. De windvektor (Wvk, in m/sec.) kan berekend worden door de formule: $Wvk = \cos(\alpha - \beta) * Ws$, waarin α voor de vliegrichting, β voor de windrichting en Ws voor de windsnelheid (in m/sec) staat. Doordat vogels bij tegenwind of meewind hun eigen vlieginspanning opvoeren respectievelijk terugnemen mag de berekende windvektor maar gedeeltelijk verdisconteerd worden in de vliegsnelheid. Bij de eigen-vliegsnelheid van de Aalscholver wordt daarom maar 70% van de berekende windvektor opgeteld (bij meewind) of (bij tegenwind) afgetrokken (Bruderer, 1971 en Laske & Immelmann, 1981). Helaas heb ik in de literatuur geen informatie met betrekking tot de eigen-vliegsnelheid van trekkende Aalscholvers kunnen opsporen. Eigen metingen van twee groepjes, met zeer zwakke meewind naar hun slaapplek vliegende Aalscholvers, leverde een snelheid van 17 meter per seconde op (ruim 60 km/uur). R. Foppen (mond. med.) volgde per auto een groep Aalscholvers en noteerde een vliegsnelheid van 50-55 km/uur (ca 15 m/sec.), onder vrijwel windstille condities. Ik neem derhalve als eigen-snelheid voor trekkende Aalscholvers een snelheid van 15 meter per seconde ofwel 54 km/uur aan. Uiteindelijk kon op de hierboven vermelde wijze voor alle te Geleen waargenomen trekgroepen met behulp van de vliegtijd en vliegsnelheid de afgelegde afstand berekend worden (zie figuur 7).

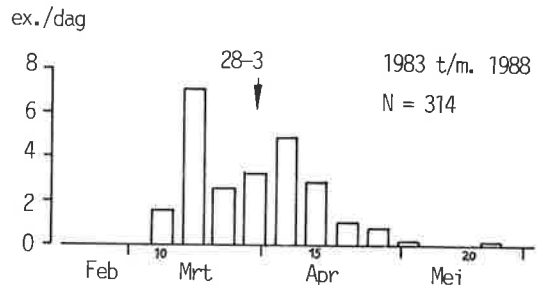
Trekverloop over het seizoen

Najaar

Op de telpost Geleen werden in de jaren 1982 t/m

Figuur 4: Verloop van de trekactiviteit van Aalscholvers gedurende de dag ten opzichte van zonsopkomst in het najaar te Geleen.

Figuur 5: Verloop van de trekactiviteit van Aalscholvers gedurende de dag ten opzichte van zonsopkomst in het voorjaar te Geleen.

1987 de eerste kleine groepen Aalscholvers eind augustus of begin september overtrekkend gezien. Tot in de **tweede helft** van september blijven de aantallen laag. De **hoofdtrekperiode** vangt begin oktober aan (**10%-datum**: 1/10) en loopt door tot half november (**90%**: 14/11). In de eerste decade van oktober kunnen al regelmatig flinke groepen worden waargenomen. De meeste en grootste groepen worden doorgaans vanaf de tweede decade van oktober tot en met de eerste novemberdecade gezien (hoofdtrekperiode tussen 9/10 en 8/11). De mediane datum valt op 19 oktober. Opvallend in het trekverloop is de tweetoppigheid (figuur 1), met een piek in de derde week van oktober en een

tweede in de eerste helft van november. Deze pieken worden sterk gescheiden door een dal in de laatste week van oktober (week 43), waarin tussen 1982 en 1987, ondanks de vele teluren, maar zeer weinig Aalscholvers zijn waargenomen.

Het hierboven geschetste trekverloop is een gemiddelde van meerdere jaren. Per jaar zijn er vaak flinke verschillen en fluctuaties in timing en aantal, niet in de laatste plaats veroorzaakt door het relatief geringe aantal groepen en exemplaren dat jaarlijks gezien wordt.

Hoewel het aantal onderzoeksjaren te gering is voor een goede onderbouwing lijkt het erop dat een tweede trek golf, met belangrijke wegtrek in de eerste helft van november vooral een fenomeen is van de laatste jaren. Helaas kunnen de recente tellingen in de Groote Peel dit nog niet bevestigen omdat deze te vroeg in het seizoen zijn gestaakt. Wellicht is er bij de Aalscholver een ontwikkeling aan de gang, waarbij een deel van de vogels later (en minder ver?) wegtrekt. Recente aantalsontwikkelingen op diverse Nederlandse slaappleaatsen maken eveneens aannemelijk dat een deel van de vogels pas vrij laat wegtrekt; de aantallen nemen op deze slaappleaatsen tot begin november toe, om na half november sterk af te nemen door massale wegtrek (Marteijs & van den Bergh, in voorber.). Limburgse trektellers zouden er goed aan doen om in de komende jaren ook in november intensief te blijven tellen.

Voorjaar

Hoewel te Geleen al in februari de nodige uren zijn geteld werd in de periode 1983 t/m 1988 pas op 7

maart het eerste trek groepje genoteerd. Daarna volgden er echter snel meer (figuur 2). De berekende hoofdtrekperiode loopt van de eerste decade van maart (10%-datum: 12/3) tot half april (90%: 15/4). De toptrekperiode, dus het tijdvak met de meest intensieve trek, ligt tussen half maart (16/3) en de eerste week van april (7/4). De mediane datum valt daarbij op 28 maart. Nog tot ver in april kunnen groepjes doortrekken, de laatste zelfs nog tot eind mei.

De piek in week 11 (figuur 2) is mogelijk wat geflatteerd omdat deze gedomineerd wordt door één groep van 80 exemplaren. Echt grote invloed op de mediane datum heeft deze uitschieter evenwel niet. Zouden we deze piek namelijk flink afvlakken (naar gemiddeld 3 exemplaren per dag) dan zou de mediane datum drie dagen naar achteren schuiven en op 1 april komen te liggen.

Het hierboven geschetste trekbeeld ontstaat door meerdere jaren samen te voegen. Vooral omdat het aantal waargenomen groepen te Geleen jaarlijks nogal laag is (2-10 groepen) kan er voor de afzonderlijke jaren onmogelijk een dergelijk gemiddeld verloop verkregen worden.

Aantallen

Najaar

Op de telpost Geleen werden in 1981 (nog) geen Aalscholvers waargenomen. Maar er is toen niet zo intensief geteld, zodat er vogels gemist kunnen zijn. Vanaf 1982 echter is de soort hier jaarlijks opgemerkt.

In de najaren van 1982 t/m 1987 zijn er in totaal

Het gros van de overtrekkende Aalscholvers komt waarschijnlijk rechtstreeks uit het IJsselmeergebied (foto: H.Koks).

3445 overtrekkende Aalscholvers waargenomen in 59 groepen (gemiddelde groeps-grootte: 58 exemplaren). In veel gevallen ging het om groepjes van 25 exemplaren of minder (figuur 3). Ruim 43% van de groepen bestonden uit 26 tot 100 vogels. De twee grootste groepen waren 250 en 350 exemplaren groot.

De beste Aalscholverdag in het najaar te Geleen was 2-11-1986 met 473 exemplaren.

Het totaal aantal waargenomen Aalscholvers wisselt per jaar nogal. Deels komt dit door een wisselend aantal teluren, deels waarschijnlijk ook door een werkelijk wisselend aantal doortrekkende vogels. Zo werden in 1984 tijdens vrijwel dagelijkse dagtellingen in totaal 903 Aalscholvers gezien tegen maar 253 vogels in 1985 toen ook vrijwel dagelijks werd geteld! Mogelijk is toen door de veelvuldige oostenwind het grootste deel ten westen van de telpost (en Limburg?) langsgetrokken. In 1987 werden net als in 1984 ruim 900 trekkende Aalscholvers waargenomen, echter in veel minder teluren.

Uit de gegevens van de telpost Geleen kan geen geleidelijke, jaarlijkse aantalstoename in de loop van 1981 t/m 1987 herleid worden. Dit komt gedeeltelijk door een jaarlijks wisselend aantal teluren, waardoor toeval een grote rol kan spelen en gedeeltelijk ook door werkelijke jaarlijkse aantalsschommelingen. Toch is een forse toename sinds het begin van de jaren tachtig aantoonbaar. Zo werden te Geleen in 1986 en 1987 tijdens slechts 525 teluren in totaal 1385 exemplaren geteld (2.6 ex/uur), tegen 2060 exemplaren tijdens 2170 teluren tussen 1982 en 1985 (0.9 ex/uur). Op de telpost Groote Peel zijn tussen 1988 en

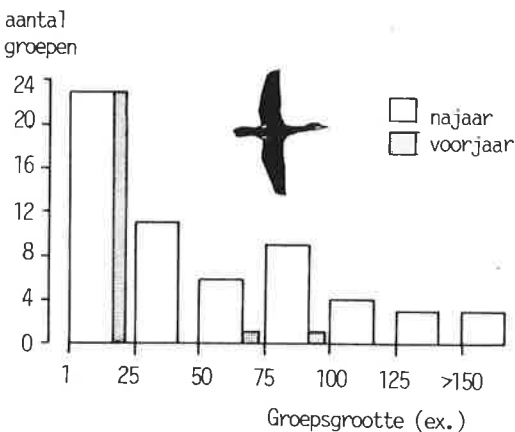
1990 in totaal 1810 exemplaren waargenomen tijdens ongeveer 600 teluren (ca 3 ex/uur). Hoewel van deze telpost geen oudere gegevens beschikbaar zijn wijst het vrij hoge uurgemiddelde eveneens op een toename van het aantal door Limburg trekkende Aalscholvers sinds begin jaren tachtig.

Uitgaande van de lengte van het trekseizoen en het gemiddeld aantal waargenomen exemplaren per dag (figuur 1) kan geëxtrapoleerd worden dat er per najaar in totaal gemiddeld 1578 Aalscholvers over de telpost Geleen trekken.

Aalscholvers zijn zeer opvallende trekkers en worden te Geleen regelmatig op enkele kilometers afstand van de tellers opgespoord. Door deze uitstekende telbaarheid zegt het geëxtrapoleerd aantal van 1578 vogels nog niet zo veel. Slechts 15% van het totaal aantal waargenomen Aalscholvers wordt op korte afstand van de waarnemers gezien (binnen 250 meter aan weerszijde van de waarnemers, dus over een front van 500 meter breedte). Hiermee rekening houdend blijkt dat dus van de 1578 Aalscholvers er 237 over het ingeperkte telfront van 500 meter breedte trekt. Doorberekend naar een strook van één kilometer zijn dat er niettemin al 474 en naar de volle breedte van Zuid-Limburg (ca 20 km) zijn dat er zelfs bijna 9500. Voorwaarde voor de validiteit van deze laatste uitkomst is wel dat de trekstroom over Zuid-Limburg enigszins homogeen is. Helaas ontbreken systematische tellingen in andere delen van Zuid-Limburg. Losse meldingen uit het gebied en ook de geconstateerde trekrichtingen te Geleen (dwars over het Zuidlimburgse land) maken echter aannemelijk dat ook in veel andere delen van Zuid-Limburg net zo regelmatig Aalscholvers overtrekkend gezien kunnen worden als te Geleen. Wel is het mogelijk dat in bepaalde delen wat meer of minder vogels overtrekken, maar precieze gegevens ontbreken. Al met al denk ik dat in het Maasdal waarschijnlijk meer Aalscholvers doortrekken dan bij Geleen (eigen waarnemingen), maar dat de aantallen daarbuiten zeer wel vergelijkbaar kunnen zijn met die van Geleen. Dit zou betekenen dat het berekende aantal van bijna 9500 trekkende Aalscholvers per najaar over heel Zuid-Limburg aardig in de goede richting ligt.

Voorjaar

In totaal zijn in de voorjaren van 1983-1988 te Geleen slechts 314 trekkende Aalscholvers in 25 groepen waargenomen (gemiddelde groeps-grootte: 13 ex.). Het ging in vrijwel alle gevallen om kleine groepen van 1 tot 25 exemplaren (figuur 3). De grootste groepen bestonden uit 53 en 80 vogels. De beste Aalscholverdag in het voorjaar te Geleen was 15-3-1988 met 80 exemplaren.

Figuur 3: Verdeling van de groeps-grootte in het voorjaar (zwart) en najaar (wit) van trekkende Aalscholvers te Geleen.

Uit het gemiddelde aantal trekkers per dag (figuur 2) kan een geëxtrapoleerd seizoenstotaal van gemiddeld ca 170 Aalscholvers berekend worden voor de telpost Geleen.

De aantallen zijn in het voorjaar zo op het eerste gezicht zeer veel lager dan in het najaar. In tegenstelling tot het najaar wordt echter te Geleen verreweg het grootste deel (75%) op korte afstand van de waarnemers gezien, namelijk over het telfront van 500 meter. Geëxtrapoleerd naar een strook van één kilometer breedte zouden er gedurende een heel voorjaar dan ca. 255 en over de volle breedte van Zuid-Limburg ca 5100 vogels trekken.

Het grote aantalsverschil tussen voor- en najaar is daarmee tot meer waarschijnlijke proporties teruggebracht. Al met al kan gekonkludeerd worden dat in het voorjaar ca 54% van de najaarsaantallen passeren. Dit verschil laat zich deels verklaren door de wintersterfte en deels door de mogelijk ruimtelijk wat meer gespreide trek over Nederland (en Duitsland?) in het voorjaar. Mogelijk vliegt bovendien een deel van de Deense en/of Duitse broedvogels via een meer directe route naar hun broedgebieden en laten ze daarbij, in tegenstelling tot het najaar, Zuid-Limburg links liggen.

Trekverloop gedurende de dag

Najaar

In tegenstelling tot veel andere trekvogels worden Aalscholvers in Zuid-Limburg vrijwel nooit vlak na zonsopkomst en in de vroege ochtend overtrekkend waargenomen. Op de telpost Geleen trok het leeuwedeel voorbij tussen 09.00 en 13.00 uur en werd er na 15.00 uur geen enkele trekgroep meer gezien.

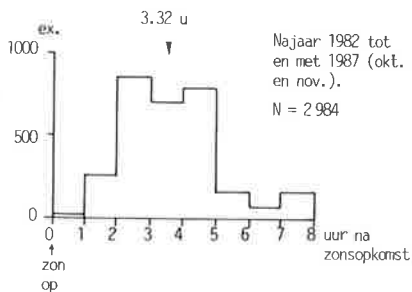
In figuur 4 wordt een overzicht gegeven van het tijdstip ten opzichte van zonsopkomst waarop de Aalscholvers te Geleen voorbij kwamen. Duidelijk is te zien dat in het eerste uur na zonsopkomst vrijwel geen enkele vogel is gezien en dat het aantal ook in het tweede uur nog laag is.

Echter snel daarna neemt dit aantal sterk toe en bereikt zelfs al in het derde uur zijn hoogtepunt. Ook in het vierde en vijfde uur na zonsopkomst worden grote aantallen waargenomen. Daarna nemen de aantallen snel af. De laatste groepjes werden ruim zeven uur na het licht worden over Geleen trekkend waargenomen. Dit patroon laat zich door middel van een aantal, inmiddels bekende, kengetallen (zie Schols & Linnartz, 1990) samenvatten: 10%-tijdstip: 2.03 uur, 25%: 2.34 uur, 50% (mediaan): 3.32 uur, 75%: 4.32 uur en 90%: 5.30 uur na zonsopkomst.

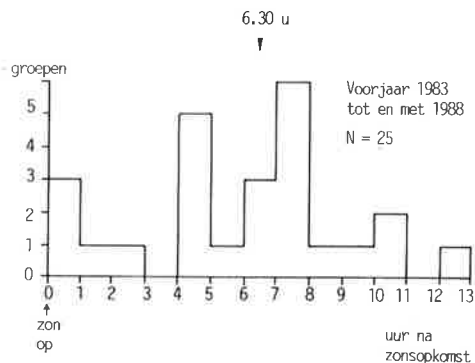
De gegevens uit de jaren 1988 t/m 1990 van de trektelpost Groote Peel, laten een vergelijkbaar patroon zien, zij het dat het geheel bijna één uur naar voren is geschoven! Voor de Groote Peel zijn de berekende kengetallen als volgt: 10%-tijdstip: 1.19 uur, 25%: 1.53 uur, 50% (mediaan): 2.44 uur, 75%: 3.36 uur en 90%: 4.18 uur na zonsopkomst. Op het verschil tussen Geleen en de Groote Peel zal later in dit verhaal nog worden ingegaan.

Voorjaar

Vergeleken met het najaar worden in het voorjaar te Geleen gedurende meer daglichturen Aalscholvers waargenomen. Al zeer vroeg in de ochtend (tussen 06.00 en 08.00 uur) worden al regelmatig wat trekkers opgemerkt en is er zelfs sprake van een eerste piekje. De meeste groepen worden in de late ochtend en vroege middag gezien, tussen 10.00 en 15.00 uur. Een enkel

Figuur 4: Verloop van de trekactiviteit van Aalscholvers gedurende de dag ten opzichte van zonsopkomst in het najaar te Geleen.

Figuur 5: Verloop van de trekactiviteit van Aalscholvers gedurende de dag ten opzichte van zonsopkomst in het voorjaar te Geleen.

groepje passeert nog laat in de middag of vroege avond. In figuur 5 wordt het trekverloop gedurende de dag ten opzichte van zonsopkomst getoond. Omdat er in totaal maar vrij weinig groepen en exemplaren zijn gezien en omdat een enkele grote groep grote invloed op het geheel heeft, is besloten om in figuur 5 het aantal groepen weer te geven in plaats van het aantal exemplaren. Het patroon is nogal grillig en er is geen duidelijke trekperiode aan te geven. De meeste groepen (15 van de 25) zijn gezien tussen 4 en 9 uur na zonsopkomst (medianetijdstip: 6.30 uur). Opvallend is het piekvlak na zonsopkomst.

Trekrichtingen

Najaar

In totaal is van 1682 exemplaren de vliegrichting bekend. Het merendeel van de Aalscholvers vliegt te Geleen naar Z en ZZW (42 resp. 34%). Ongeveer 15% houdt een ZW richting aan. De overige 9% vliegt in zuidoostelijke richtingen (figuur 6). De gemiddelde trekrichting is daardoor 191 graden (ongeveer Z) met een standaardafwijking van plus en min 23 graden. We weten hierdoor ook de gemiddelde herkomststrichting, die $191 - 180 = 11$ graden (ongeveer N) is.

Ook de in 1990 over de Groote Peel trekkende Aalscholvers vlogen gemiddeld ongeveer zuid (182

graden, $n=572$). In 1988 en 1989 zijn op deze telpost overigens vrij veel vogels "ZW" vliegend genoteerd. Waarschijnlijk echter deels ten onrechte omdat ook op grote afstand vliegende groepen op richting zijn gebracht en toen gemakshalve of foutief als ZW-trekkers zijn aangemerkt (mond. med. P. van Tilburg). Deze twee jaren zijn daarom veiligheidshalve buiten beschouwing gelaten.

Voorjaar

Van de in totaal 270 op richting gebrachte Aalscholvers vloog precies de helft richting N, 28% naar NNW en 9% naar NW (figuur 6).

Slechts 5% vloog in meer noordoostelijke richting. De overige 20 vogels vlogen naar W tot ZW en waren mogelijk niet echt op weg naar hun broedgebieden.

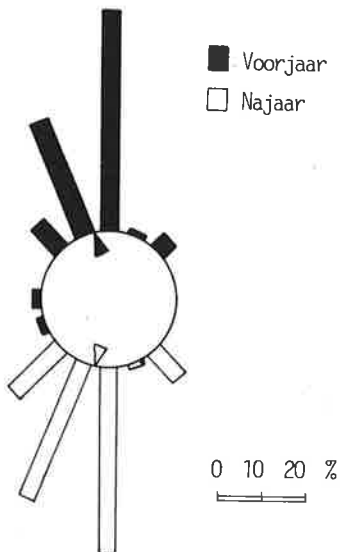
De gemiddelde trekrichting is 346 graden (ongeveer NNW) met een standaardafwijking van plus en min 29 graden. Indien de Aalscholvers deze richting blijven aanhouden komen ze precies in centraal Nederland uit, alwaar de grootste broedkolonies zijn gelegen!

De gemiddelde herkomststrichting is in het voorjaar te Geleen ongeveer ZZO (166 graden). De gemiddelde richting is in beide seizoenen niet precies tegenovergesteld aan elkaar. In het voorjaar wordt een meer noordwestelijke richting aangehouden dan op grond van de wegtrekrichting mag worden verwacht. Het verschil is met 25 graden evenwel niet echt groot.

Mogelijke vertrek- en bestemmingsgebieden

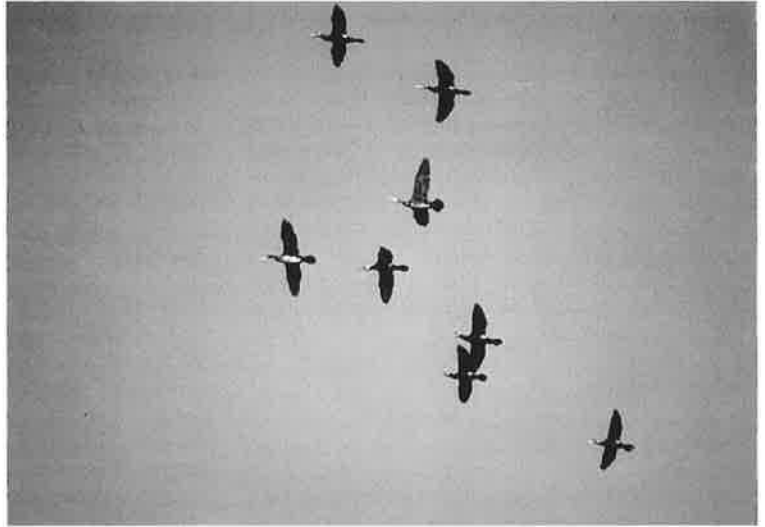
Najaar

Het merendeel van de in Noordwest-Europa broedende Aalscholvers trekt weg om te overwinteren langs de Franse en Spaanse westkust, de grote Zwitserse meren en vooral ook in het Middellandse Zeegebied (van Eerden & Munsterman, 1986). De trek door West-Europa wordt vooral bepaald door de grote Nederlandse en Deense populaties. De Nederlandse vogels blijken veelvuldig te overwinteren langs de Atlantische kust van Frankrijk en Spanje, de alpiene meren en langs de Middellandse Zeekust van Frankrijk en Tunesië, terwijl de Deense vogels veel minder de Atlantische kusten opzoeken maar hoofdzakelijk overwinteren in het Middellands Zeegebied bij Frankrijk, Tunesië en ook verder oostelijk bij Italië en Joegoslavië. De Zweedse vogels mijden West-Europa grotendeels en trekken direct zuidwaarts richting Adriatische Zee ten oosten van de Alpen

Figuur 6: Procentuele verdeling van de vlieg-richtingen van Aalscholvers te Geleen in het voorjaar (zwart) en najaar (wit).

Het aantal doortrekkende Aalscholvers is vooral sinds begin jaren tachtig explosief toegenomen (foto: R. Schols).

(van Eerden & Munsterman, 1986).

Een deel van de Deense en waarschijnlijk ook Duitse vogels doet dus tijdens de trek Nederland aan. In Nederland zijn in het vroege najaar enkele tienduizenden Aalscholvers aanwezig. Grote concentraties bevinden zich dan in het IJsselmeergebied, kleinere concentraties ook in de Biesbosch, de Delta en de Wadden. Ook in het gehele rivierengebied verblijven Aalscholvers (SOVON, 1987). In aangrenzend Duitsland zijn met uitzondering van het Nederrijng gebied ten oosten van Nijmegen waarschijnlijk geen noemenswaardige concentraties aanwezig, maar recente informatie heb ik niet kunnen achterhalen. In de trektijd worden volgens SOVON (1987) "in het hele land overtrekkende vogels gezien, het minst echter in het uiterste zuidoosten".

Wat valt er nu uit de Limburgse resultaten af te leiden?

Allereerst valt uit de aantalsberekeningen af te leiden dat in het uiterste zuidoosten van Nederland wel degelijk aanzienlijke aantallen Aalscholvers doortrekken. Gezien de belangrijke overwinteringsgebieden die zich onder andere ten Z en ZZO van ons land bevinden is dit grote aantal eigenlijk niet eens zo vreemd, aannemende dat de vogels min of meer rechtlijnig hier naartoe vliegen. In het onderstaande zal verder worden ingegaan op de mogelijke vertrekgebieden van de over Limburg vliegende Aalscholvers.

De gekonstateerde vliegrichtingen geven wat dit betreft een eerste aanknopingspunt. De gemiddelde herkomstrichting is zowel te Geleen als in de Grote Peel ongeveer noord. Inclusief de stand-

aardafwijking wijst dit in de richting van het oostelijke rivierengebied in Nederland en de Duitse Nederrijn, de IJssel, het IJsselmeergebied en het gehele Waddengebied. Het westelijke rivierengebied en de Delta liggen gezien de vliegrichting niet voor de hand.

Een tweede belangrijk aanknopingspunt dat aanwijzingen geeft over de ligging van vertrekgebieden vormt het tijdstip van de dag waarop Aalscholvers trekkend worden waargenomen.

Aalscholvers zijn echte dagtrekkers (Cramp *et al.* 1977). Op telposten dicht in de buurt van Aalscholverconcentraties worden de meeste wegtrekkende vogels kort na zonsopkomst gezien (LWVT, 1983, 1986, van Dort *et al.* 1986 en L. Burma, *mond. med.*). Ik neem derhalve aan dat op dagen met belangrijke wegtrek de meeste vogels ongeveer met zonsopkomst vertrekken. Dit betekent dat figuur 4 in feite de hoeveelheid vliegtijd weergeeft die de vogels achter de rug hebben wanneer ze de Zuidlimburgse telpost bereiken. Ik ga er hierbij vanuit dat de vogels constant blijven vliegen en niet onderweg pauzeren. Dit laatste gebeurt tijdens de najaarstrek in Limburg weinig en slechts in kleine aantallen, in ieder geval in de eerste helft van de jaren tachtig (Ganzevles *et al.* 1985).

Gemiddeld blijken de Aalscholvers 3.32 uur na zonsopkomst Geleen te passeren. In de Grote Peel gebeurt dit na 2.44 uur, dus 48 minuten vroeger. Het gemiddelde verschil tussen de 5 verschillende procentgrenzen bedraagt 52 minuten. Bij een aangenomen snelheid van ca 54 km/h (zie methode) is dit verschil van 52 minuten in

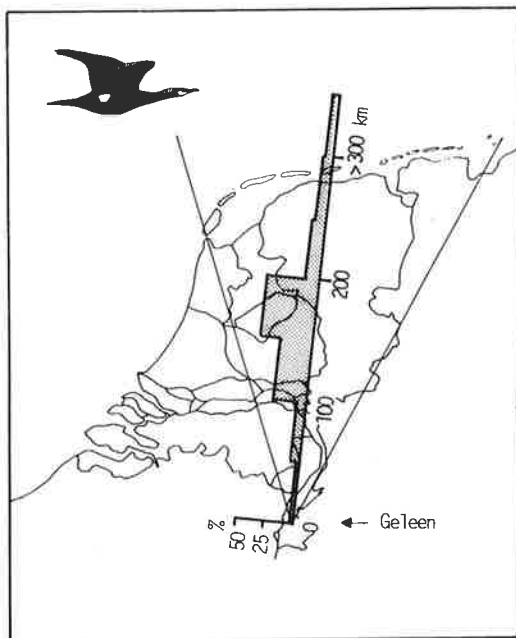
kilometers uitgedrukt ca 47, hetgeen de afstand Geleen-Groote Peel (ca 45 km) wel zeer dicht benadert. Gekombineerd met de vergelijkbare gemiddelde trekrichting wordt het hierdoor zeer waarschijnlijk dat de beide telposten voor een flink deel met dezelfde vogels te doen hebben die bovendien ongeveer dezelfde vertrekgebieden moeten hebben.

Door gebruikt te maken van de vliegtijden en een aangenomen vliegsnelheid zou al een voorstelling gemaakt kunnen worden van de reeds afgelegde afstand. Door de grote invloed die de heersende windrichting en windkracht op de uiteindelijke vliegsnelheid van een trekgroep heeft is deze uitkomst echter nogal onnauwkeurig. Daarom is van iedere groep die op de telpost Geleen is waargenomen deze windinvloed berekend (zie methode), om op deze wijze een meer nauwkeurige indruk te krijgen van de afgelegde afstand. In figuur 7 worden de verkregen resultaten weergegeven. In deze figuur wordt de telpost Geleen als nulpunt genomen en wordt het aantal groepen dat een bepaalde afstand heeft afgelegd op een kaartje van Nederland geprojecteerd. De as van de grafiek loopt bovendien in de gemiddelde trekrichting. De standaardafwijking van de trekrichting wordt m.b.v. de twee lijntjes weergegeven.

Het lijkt uit deze figuur aannemelijk dat slechts een heel klein deel van de trekkers uit Limburg zelf komt. Dit komt goed overeen met Ganzevles *et al.* (1985), die vermelden dat in Limburg in de trektijd nooit grote groepen pleisteren (let wel, in de betreffende jaren!). De dichtstbijzijnde vogels zijn waarschijnlijk afkomstig uit het Nederlandse en Duitse rivierengebied. De vogels die een meer zuidwestelijke koers aanhouden zijn vrijwel zeker vanaf Duitse wateren vertrokken. De meeste vogels komen echter uit meer noordelijke richting aanvliegen (figuur 6) en hebben er volgens figuur 7 zo'n 100-200 kilometer opzitten (gemiddelde afstand: 179 km) en lijken dus direct uit het IJsselmeergebied te komen.

Voor de Groote Peel konden geen afstandsgegevens berekend worden, maar het identieke trekpatroon gedurende de dag, waarbij de vogels bijna één uur vroeger zijn waargenomen, lijken het bovenstaande te bevestigen.

Welke directe bestemmingsgebieden de Aalscholvers in het najaar voor ogen hebben is moeilijker aan te geven. De meeste vliegen in de Groote Peel en te Geleen in richtingen tussen ZO en ZW (gemiddeld ongeveer Z) waardoor de vogels uiteindelijk wel in de bekende overwinteringsgebieden zullen belanden. Een dag in eind oktober of begin november heeft ongeveer 10-11 daglichturen. Als de vogels zo'n trekdag volledig

Figuur 7: Reconstructie van de mogelijke herkomst van over Geleen trekkende Aalscholvers in het najaar. Weergegeven is de verdeling van het aantal groepen dat een bepaalde berekende afstand ten opzichte van Geleen heeft afgelegd (x-as in gemiddelde trekrichting) én de standaardafwijking van de gemiddelde trekrichting. Voor verdere uitleg zie tekst.

benutten is, bij een aangenomen vliegsnelheid van ca. 50 km/h, een dagprestatie van rond de 500 kilometer mogelijk. Vogels die echter met tegenwind vliegen (en dat gebeurt relatief vaak in het najaar) halen deze afstand echter zeker niet. Trekgroepen die Zuid-Limburg passeren en vermoedelijk uit het rivierengebied of het IJsselmeer stammen halen dus maximaal Noord-Frankrijk of stranden al eerder ergens in België (Peero, 1986) of Luxemburg.

Voorjaar

Van de voorjaartrek is minder informatie beschikbaar. Ik heb bijvoorbeeld niet kunnen achterhalen op welk tijdstip van de dag de Aalscholvers in het voorjaar doorgaans plegen te vertrekken, maar ik neem gemakshalve aan dat dit net zoals in het najaar rond zonsopkomst is. Het trekverloop gedurende de dag, zoals dat te Geleen is vastgesteld

(figuur 5) is nogal grillig en breed. De piek vlak na zonsopkomst moeten vogels zijn die van zeer nabij zijn vertrokken. De meeste worden echter veel later op de dag gezien, namelijk vooral 4 tot 9 uur na zonsopkomst. Het lijkt dan ook waarschijnlijk dat de vogels die in het voorjaar Zuid-Limburg passeren al behoorlijk wat kilometers achter de rug hebben. Zeker als bedacht wordt dat de vogels in het voorjaar de wind meestal in de rug hebben en dus vrij snel kunnen vliegen (mogelijk ca. 60 km/h of sneller?). Gelet op de ZZO herkomstrichting zouden de Aalscholvers die 4-6 uur na zonsopkomst Geleen bereiken ergens in Noordoost-Frankrijk vertrokken kunnen zijn. De vogels die 7 of meer vliegen achter de rug hebben kunnen in principe zelfs rechtstreeks vanaf de grote meren in Noordwest-Zwitserland (Meer van Neuchatel, Meer van Genève) afkomstig zijn!

Een dag eind maart of begin april kent 13-14 daglichturen. Een maximale dagprestatie van 750-850 kilometer is dan haalbaar, waardoor Nederlandse broedvogels die op de Zwitserse meren verblijven dus best in staat zijn in één dag naar hun broedkolonies te vliegen. De gemiddelde trekrichting te Geleen is NNW en wijst precies richting grote broedkolonies in centraal Nederland. Gezien het tijdstip op de dag waarop ze Zuid-Limburg passeren behoort direct doorvliegen naar deze lokaties bovendien zeker nog tot de mogelijkheden.

Dankwoord

Guido van Leeuwen, Maurice Frederiks en Ruud Foppen behoorden meerdere jaren tot de vaste telgroep te Geleen en hebben vele uren geteld. Dit geldt in het bijzonder voor Leo Linnartz, die bovendien, net als Guido van Leeuwen, veel inspanningen leverde voor de verwerking van alle gegevens. Zonder hun bijdrage had dit artikel nooit kunnen verschijnen. Door Piet van Tilburg werden

de zeer bruikbare gegevens van de telgroep de Groote Peel (bestaande uit P. van Tilburg, C. van Seggelen, M. van de Witteboer, J. Vereijken en B. Bronswijk) verstrekt, waarvoor veel dank.

Literatuur

- Bruderer B. 1971. Radarbeobachtungen über den Frühlingszug im Schweizerischen Mittelland. Der Ornithologische Beobachter 68, Heft 3.
- Cramp S. (eds) 1977. The Birds of the Western Palearctic, Volume 1. Oxford University Press, Oxford.
- Dort J. van, F. Engelen, M. Poot & R. Vlak 1986. Vogeltrek over fort Maarseveen in het najaar van 1982. Rapport, Utrecht.
- Eerden. M.R. van & M.J. Munsterman 1986. Importance of the Mediterranean for wintering Cormorants *Phalacrocorax carbo sinensis*, in: Mediterranean marine avifauna. Berlin Heidelberg, Springer-Verlag.
- Ganzevles W. et al. 1985. Vogels in Limburg. Publ. Natuurh. Gen. Limburg: 5-15. Maastricht.
- Hens P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publ. van het Natuurh. Gen. in Limburg. Reeks XV.
- KNMI 1983 t/m 1987. Maandoverzicht van het weer in Nederland.
- Laske V. & K. Immelmann 1981. Eine beziehung zwischen Handflügelindex und Windempfindlichkeit bei Zugvögeln. Die Vogelwarte 31: 174-177.
- LWVT 1983. Verslag van de simultaantellingen van zichtbare landtrek in het najaar van 1981 in Nederland. LWVT, Arnhem.
- LWVT 1986. Simultaantellingen van zichtbare landtrek in het najaar van 1984 in Nederland. LWVT, Arnhem.
- Peero M. 1986. Evolution du statut du Grand Cormoran en Wallonie et Brabant. Aves 23(1):13-21.
- Rutten J. & P. Verbeek 1989. Bijzondere vogelsoorten gedurende de herfst/winter 1988/89 in het Middenlimburgse plas-sengebied. Limburgse Vogels 0: 15-18.
- Schepers F. & R. Schols (in voorbereiding). Het voorkomen van de Aalscholver in Limburg.
- Schols R. & L. Linnartz 1990. De trek van de Houtduif bekeken aan de hand van trekellingen te Geleen. Limburgse Vogels 1 (2): 7-18.
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.

R. Schols, Breitnerstraat 57, 6165 VN Geleen

GROTE KRUISBEKKEN IN LIMBURG

Willem Renema

In 1990 vond er in Nederland een zeer omvangrijke invasie van Kruisbekken *Loxia curvirostra* plaats (Lensink & Hustings, 1991). Met dit in het achterhoofd en ook met de wetenschap dat, niet alleen langs de kust maar ook op plaatsen in het binnenland, Grote Kruisbekken *Loxia pytyopsittacus* gezien waren, ging ik op 9 november van dat jaar hoopvol op weg naar de Meynweg (gemeente Melick en Herkenbosch).

Reeds vlak bij de ingang van het gebied, in de buurt van de manege Venhof, was het raak: boven in een den zaten twee mannetjes Grote Kruisbek te roepen. De vogels lieten zich vanaf 5 meter goed bekijken. Hoewel de roep duidelijk anders was dan van een gewone Kruisbek, kon ik pas met zekerheid vaststellen dat het Grote Kruisbekken waren, nadat ik ze goed bekeken had.

Het betreft hier de eerste (overtuigende) waarneming voor Limburg. Hens (1965) beschrijft een waarneming van een vrouwelijk exemplaar op 8 maart 1954 te Gulpen. Dit geval is echter gebaseerd op een anecdote van derden, waarbij Hens er vanuit gaat dat deze waarneming betrouwbaar is.

Hoewel in het najaar en in de winter van 1982/83 ook reeds een invasie van Grote Kruisbekken in Nederland plaatsvond, werden toen vooral in de Noordhollandse kustbossen waarnemingen gedaan, en, voor zover bekend, geen enkele in Limburg (Scheckerman, 1986).

Bij navraag aan andere vogelaars in Limburg, bleken er tijdens de winter van 1990/91 nog meer waarnemingen in deze provincie te zijn gedaan. Er bleek zelfs een vroegere waarneming te zijn maar hier betreft het alleen gehoorde exemplaren. Hoewel niet getwijfeld wordt aan de waarheid van deze waarneming, acht ik het toch onvoldoende om een hoorwaarneming van de Grote Kruisbek als nieuwe soort voor Limburg te bestempelen. Voor zover bekend betreft het tot mei 1991 de volgende waarnemingen:

- 28 oktober 1990: 1-2 ex. alleen gehoord Elzetterbos, Epen (R. Schols);
- 9 november 1990: 2 ♂ pleisterend Meynweg, Melick en Herkenbosch (W. Renema);
- 24 december 1990: min. 1 ex. alleen gehoord Vijlenerbos, Vaals (F. Schepers & L. van de Loo);
- 25 december 1990: 1 ♂ pleisterend Geulpark, Valkenburg (K. Lemmens);

Vrouwje Grote Kruisbek, dal Ziepbeek (B) maart 1991 (foto: K. Lemmens).

- 29 december 1990: 3 ex. (min 1 ♂), Vijlenerbos, Vaals, pleisterend in spar (F. Schepers & K. Lemmens);
- 30 december 1990: 3 ex. (waaronder 1 ♀) Vijlenerbos, Vaals (L. Linnartz);
- 8 januari 1991: 1 ex. gehoord Randwyck, Maastricht (R. Schols & J. v.d. Coelen).
- 9 maart 1991: 1 ♂ Meynweg, tussen Elfemeer en Bosbeek, Melick en herkenbosch (J. Boeren e.a.);
- 12 maart 1991: 1 ex. idem (J. Boeren e.a.);
- 16 maart 1991: 1 ♂ en 1 ♀ aldaar (J. Boeren e.a.)

Bij de zichtwaarnemingen werden bij alle vogels de volgende kenmerken genoteerd:

- Opvallend zware snavel, dikke kop en hals (qua postuur hadden de vogels veel weg van een Appelvink); de term 'stierenek' werd wel gebruikt;
- Snavel forser dan die van een Kruisbek; de punt van de gekruiste ondersnavel stak in twee gevallen niet of nauwelijks boven de bovensnavel uit; bij de vogel op 29 december 1990 werd waargenomen dat de bovensnavel $2\frac{1}{2}$ tot 3 maal zo dik was als de ondersnavel; de ondersnavel had bij deze vogel een typische uitstulping (knik) aan de onderkant;
- Geluid: zowel een op de gewone Kruisbek gelijkende roep, maar ook een zeer afwijkend, minder schel en zwaar 'kup-kup-kup'.
- Silhouet in de vlucht: opvallend dikke vogel met

korte staart en dikke kop en nek; in vele opzichten qua postuur meer gelijkend op een Appelvink dan een Kruisbek.

Bij de pleisterende vogels bevonden zich in de meeste gevallen gewone Kruisbekken in de buurt, of ging het om een gemengde groep. Hierdoor waren er goede vergelijkingsmogelijkheden. Gezien de ervaringen van de betreffende waarnemers met de Grote Kruisbek in het buitenland, kunnen de hoorwaarnemingen, ondanks bovengenoemde kanttekening, ook als zekere waarnemingen worden genoteerd.

Zodoende is er nu sprake van minstens tien waarnemingen van deze soort in de provincie Limburg, het (naar mijn mening toch dubieuze) geval uit 1953 niet meegerekend.

Er zijn ongetwijfeld nog meer waarnemingen in Limburg gedaan, maar deze zijn helaas nog niet bekend. Zodoende is het op dit moment moment nog niet mogelijk de ware omvang van de invasie te omschrijven, maar het is goed mogelijk dat het

om tientallen vogels gaat.

Literatuur

- Hens, P. (1965). Avifauna der Nederlandse provincie Limburg. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Lensink, R. & F. Hustings. 1991. Invasie Kruisbekken 1990. *Limosa* 64 (1): 29-30.
- Schekkerman, H. 1986. Invasie van Grote Kruisbek in Nederland in 1982/83. *Dutch Birding* 8: 89-97.

Willem Renema, Hertenerweg 110, 6041 NT Roermond

Naschrift: Om een goed overzicht te krijgen van de invasie van Grote kruisbekken in Nederland, wordt iedereen die over gegevens beschikt vriendelijk verzocht deze op te sturen naar: B. de Bruin, Albertine Agnesplein 8a, 9717 EV Groningen (Red.)

TOENAME VAN DE DODAARS ALS BROEDVOGEL IN HET MEINWEGGEBIED

Ernest van Asseldonk

De Dodaars *Tachybaptus ruficollis* is in Limburg, wat het broedgebied betreft, beperkt tot kleine vennen en plassen met in het algemeen veel vegetatie (Ganzevles *et al*, 1985). Het Meinweggebied, gemeente Melick-Herkenbosch, herbergt een achttal grote en minder grote vennen (zie figuur 1). Deze vennen bieden al vele jaren broedgelegenheid aan Dodaarzen. Aan de hand van jaarlijkse inventarisaties oa uitgevoerd door J. Ummels en in een later stadium ook door M. Vandalon, J. Boeren en ondergetekende, is vast komen te staan dat de soort in dit gebied de laatste jaren sterk in aantal is toegenomen. Deze toename wordt niet of nauwelijks veroorzaakt door een toegenomen inventarisatie-intensiteit.

Tabel 1 geeft de toename van de populatie, met name in de laatste jaren, overduidelijk weer. SOVON (1987) neemt aan dat de soort als broedvogel sinds de jaren zeventig in aantal is afgenomen. Onduidelijk is echter of dit uitsluitend komt door strenge winters of dat ook de watervervuiling een rol speelt. Het herstel van de soort in de Meinweg na drie opeenvolgende zachte

winters vanaf de winter 1987/88 is opvallend en misschien hierdoor verklaarbaar. Opvallend is echter dat de toename bijna in zijn geheel kan worden toegeschreven aan het Melickerven. De reden voor deze lokale toename is onduidelijk. Het ven biedt door de aanwezigheid van veel

Figuur 1: Overzicht van de ligging van een achttal vennen in het Meinweggebied.

Tabel 1: Verdeling van Dodaarzen over een achttal vennen in het Meinweggebied.

Ven/Jaar	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Melickerven	1	2	2	-	6	?	4	5	10
Rolvennen	1	1-2	2	-	2	1	2	2	2
Elfenmeer	1	1	1	-	2	-	1	1	2
Elvermersven	-	-	-	-	-	1	1	2-3	2-3
Scherpenzeel	-	-	-	-	-	-	-	0	0-1
Amfibieënpoel	-	-	-	-	-	-	-	1	0
Turfkoelen	-	-	-	-	-	-	2	1	?
Vossekop	-	-	-	-	-	0	0	0	0
Totaal	3	4-5	5	?	10	?	10	12-13	16-18

0 = wel geïnventariseerd, niets aangetroffen
 - = niet geïnventariseerd of geen gegevens bekend
 ? = situatie onduidelijk

waterplanten en oeverbegroeiing voldoende nestgelegenheid, maar het ven wijkt hierin niet af van de meeste andere vennen. Een tweede mogelijkheid is dat de voedselsituatie op en in het Melickerven gunstiger is dan in de andere vennen. Bemonstering in verband met een onderzoek naar de macrofauna van de vennen van de Meinweg door onder andere J. Hermans, laat in eerste instantie geen directe verschillen zien. Wel lijken het Elfenmeer en de Vossekop door de toegenomen verzuring minder "rijk" aan kleinere organismen, een veronderstelling die nog niet met cijfers is te staven (mondelijke mededeling J. Hermans). Nader onderzoek is gewenst.

De broeddichtheid voor de soort in 1990 verschilt per ven van 1,9-3,5 paar/ha voor Rolvennen,

Elfenmeer en Elvermersven tot 4,4 paar/ha voor het Melickerven. Van Dodaarzen is bekend dat ze soms, met name in Kokmeeuwenkolonies, gezamenlijk broeden op een zeer klein oppervlak (Teixeira, 1979).

Literatuur

- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen 1985. Vogels in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
 Teixeira R (red.) 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels, Deventer.

Ernest van Asseldonk, Schout Kellenerstraat 68, 6042 XH Roermond.

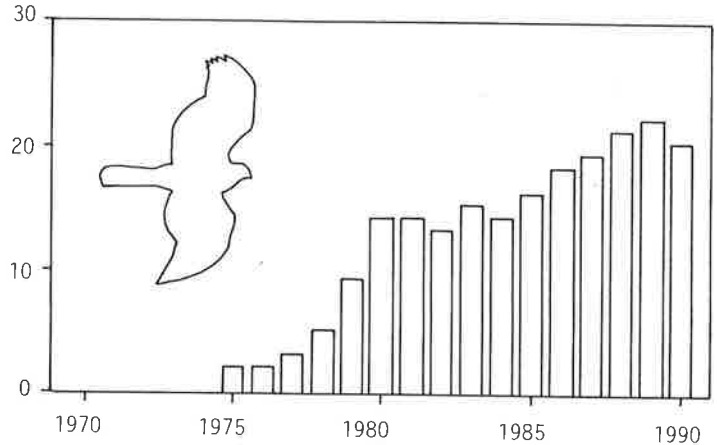
ONTWIKKELING HAVIKPOPULATIE IN ZUIDOOST-LIMBURG

Frans Schepers

Nog amper 15 jaar geleden ontbrak de Havik als broedvogel in Zuid-Limburg; de soort was hier sinds ca 1963 als broedvogel verdwenen. Dankzij een algemeen verbod op zware bestrijdingsmiddelen (oa DDT, DDE, HCB en Dieldrin) wist de soort zich op landelijke schaal, dus ook in Zuid-Limburg, te herstellen. De aanvankelijk langzame, maar daarna sterke populatiegroei in Nederland is uitgebreid beschreven door Bijlsma (1988).

De rekolonisatie van Limburg heeft vermoedelijk vanuit het oosten via het Reichswald, de groot-schalige bosgebieden ten oosten van Roermond, de Teverener Heide en het Aachnerwald plaatsgevonden. Pas later werden gebieden ten westen van de Maas herbezet (zie Erkens, 1984 en Ganzevles *et al* 1987).

Figuur 1: Aantal broedparen van de Havik in oostelijk Zuid-Limburg sinds 1970.

Oostelijk Zuid-Limburg

De ontwikkeling van de Havikpopulatie in oostelijk Zuid-Limburg is vrij nauwgezet gevolgd: dankzij jaarlijkse controles van de (potentiële) broedplaatsen van de Havik is het aantalsverloop sinds 1970 bekend (zie ook Hustings & Schepers, 1984). Dit verloop is weergegeven in figuur 1.

De eerste broedparen sinds 1963 werden gevonden in de omgeving van Vaals en Epen, waar in 1975 twee territoria konden worden vastgesteld. Hervestiging in de omgeving van Schinveld vond in 1978 plaats en in 1980 telde de broedpopulatie in het onderzoeksgebied reeds 14 paren. Tussen 1980 en 1985 leek de groei er een beetje uit te zijn, maar in de tweede helft van de jaren tachtig groeide de populatie verder en werd de 20 broedparen overschreden.

Op dit niveau lijkt de Havikpopulatie in dit gebied zich nu te stabiliseren; vrijwel de meeste bossen zijn bezet door één of meerdere Havikpaartjes. De dichtheid in dit ca 200 km² grote gebied bedraagt nu jaarlijks iets meer dan 1 paar per 10 km². De verwachting is dat de huidige populatie niet veel verder zal toenemen.

Monitoring

Het is van belang de ontwikkeling van de Havikpopulatie nauwgezet te blijven volgen. Hoewel vervolging, vergiftiging, afschot en nestverstoring van deze beschermde vogel de laatste jaren gelukkig lijken af te nemen, komen deze illegale en verfoeilijke praktijken plaatselijk nog steeds voor.

In Limburg is, in navolging van andere delen van Nederland, een Werkgroep Roofvogelbescherming actief. Hierin nemen inventariseerders, terreinbeheerders, vogelbeschermingsinstanties en jagers deel. Verstoringsgevallen worden centraal bijgehouden en er wordt opgetreden wanneer mogelijk. Het verzamelen van gegevens over broedsucces en het aan genoemde werkgroep doorgeven van verstoringen is een goed hulpmiddel om de Havik te beschermen en schijnbaar nog bestaande, hardnekkige misvattingen over deze fraaie roofvogel uit te bannen.

Nestverstoringen en andere calamiteiten kunnen bij de volgende contactpersonen van de Werkgroep Roofvogelbescherming worden gemeld:

Frans Hendrix, Salvatorstraat 5, 6114 HH Susteren, tel 04499-3672 of Jo Erkens, Aldenhofstraat 79, 6191 GS Neerbeek, tel 046-372839.

Literatuur

- Bijlsma, R.G. 1988. De Havik *Accipiter gentilis* in Nederland in de 20ste eeuw. *Limosa* 3/4 (61): 133-136.
- Erkens, J. 1984. De Havik (*Accipiter gentilis*) in Limburg. *Het Ijvogeltje* 30: 26-28.
- Hustings F. & F. Schepers 1984. Broedende roofvogels in oostelijk Zuid-Limburg. In *Vogelvlucht* 7 (2): 53-58.
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen 1987. *Vogels in Limburg*, Publicaties Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Reeks XXXV, aflevering 5-15. Maastricht.

Frans Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard

GEELPOOTMEEUWEN IN HET ZUIDELIJK MAASDAL

Frans Schepers

Op 28 januari 1984 werd bij het grindgat te Eijsden voor het eerst met zekerheid in Limburg een Geelpootmeeuw *Larus cachinnans* waargenomen. Deze waarneming werd uitgebreid beschreven door Schols (1984). Tevens werd ingegaan op determinatie en mogelijke verwarring met ondersoorten van de Zilvermeeuw en werd verzocht goed op deze (in Noordwest-Europa toenemende) soort te letten.

Sindsdien heeft het echter niet stormgelopen met waarnemingen van Geelpootmeeuwen. Blijkbaar zijn er maar weinig mensen die regelmatig groepen meeuwen goed afzoeken op Geelpootmeeuwen of andere afwijkende meeuwesoorten.

Deze korte bijdrage geeft een overzicht van de waarnemingen van de Geelpootmeeuw in het zuidelijk Maasdal in 1989 en 1990, alsmede enige achtergrondinformatie.

Nogmaals determinatie

De Geelpootmeeuw wordt sinds enkele jaren beschouwd als een aparte soort (volledige naam *Larus cachinnans* - ondersoort *michahellis*). Voorheen werd deze soort beschouwd als een zuidelijke ondersoort van de Zilvermeeuw, in hoofdzaak voorkomend in het Middellandse Zeegebied. Adulte vogels onderscheiden zich door de mantelkleur die duidelijk donkerder grijs is dan die van de Zilvermeeuw, maar doorgaans niet zo donker als die van de Britse ondersoort van de Kleine Mantelmeeuw (*Larus fuscus graelsii*). In winterkleed vallen de adulte vogels duidelijk op door de vrijwel geheel witte kop, nek en hals, terwijl bij adulte Zilvermeeuwen deze delen gevlekt zijn. Dit maakt het zoeken 's winters gemakkelijk, tot het moment dat Zilvermeeuwen weer hun zomerkleed krijgen. De vleugelpunten van de Geelpootmeeuw bevatten veel zwart (de buitenste 5-6 handpennen) en weinig wit, dit in tegenstelling tot de Zilvermeeuw (zie afbeelding in Schols, 1984). De poten zijn fel of diepgeel (vergelijk Kleine Mantelmeeuw in zomerkleed) en de vogel lijkt iets hoger op de poten te staan. Verwarring is mogelijk met de geelpotige Zilvermeeuw (ondersoort *Larus argentatus omissus*), welke broedt in Finland, de Baltische landen en Rusland, maar in Nederland waarschijnlijk niet voorkomt (zie ook Schols, 1984). Het determineren van juveniele en onvolwassen Geelpootmeeuwen is heel wat

Geelpootmeeuw in winterkleed nabij Wessem (foto: R. Cuypers)

lastiger; verwarring met onvolwassen Kleine Mantelmeeuw en Zilvermeeuw is mogelijk. Overigens bestaat over de indeling en benaming van de verschillende groepen en ondersoorten van de Zilver- en Geelpootmeeuw nog steeds discussie (zie oa Grant, 1983 en Devillers, 1983).

Toename van de Geelpootmeeuw in West-Europa

Reeds sinds enkele decennia wordt een toename van waarnemingen van zuidelijke Geelpootmeeuwen van de ondersoort *L.c. michahellis* gemeld langs de Noordzeekusten van Frankrijk, België en Groot-Brittannië (zie oa Devillers, 1983). De soort wordt de laatste jaren niet alleen steeds meer langs de Nederlandse kust gezien, maar kan ook ver landinwaarts worden aangetroffen (zie oa Verroken, 1987 en rubriek "Recente Meldingen" van diverse jaargangen van Dutch Birding). De waarnemingen in het Nederlands-Limburgse Maasdal passen in dit beeld. De soort wordt in Nederland inmiddels zo frequent gemeld, dat vanaf 1989 de soort niet meer tot de zgn 'beoordeelsoorten' behoort van de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). Registratie van waarnemingen van Geelpootmeeuwen vindt nu plaats in het kader van het Bijzondere Soorten Project voor niet-broedvogels (zie ook Schepers, 1991).

De soort is reeds broedend aangetroffen langs de westkust van Frankrijk (Dubois *et al*, 1987) en in Zwitserland (Winkler *et al*, 1987). Een verdere toename van de Geelpootmeeuw ligt in de verwachting.

Waarneemplaatsen

Door een beperkt aantal waarnemers werden in Limburg in 1989 en 1990 onregelmatig groepen meeuwen afgezocht op Geelpootmeeuwen. Dit gebeurde doorgaans op een aantal vaste stekken:

- de omgeving van het grindgat Eijsden. Hier bevindt zich een grote slaapplek van grote meeuwen en kunnen op ondergelopen weilanden, grindeilanden, oevers e.d. de gehele dag meeuwen worden bekeken;
- stuw van Borgharen. Hier bevinden zich vaak rustende meeuwen op de strekdammen van het stuwcomplex of de aangrenzende Maasoevers en weilanden. De aanwezigheid van deze meeuwen hangt nauw samen met de vuilstortplaats in groeve Belvédère, ten noorden van Maastricht;
- grindgat Ifteren. Ook hier zijn vaak pleisterende meeuwen aanwezig in de weilanden en rondom de plas;
- grindgat Maaseik. Hier bevindt zich een voorverzamelplaats van meeuwen op een zandeiland in de plas. Vanaf de dijk zijn de meeuwen hier goed te observeren;
- grindgat Kessenich. Net ten zuiden van Thorn bevindt zich een grindplas met enkele eilanden, waarop vaker meeuwen te vinden zijn.

Aantallen en seizoensverloop

In totaal zijn er 33 waarnemingen van Geelpoot-

meeuwen binnengekomen. Deze hadden betrekking op in totaal 47 exemplaren. Het betrof, voor zover bekend, alle adulte of vrijwel adulte vogels. Het grootste aantal betrof 4 ex op 13 november 1990 bij de stuw van Borgharen. Diverse malen werden 2 en 3 ex gezien. De meeste vogels bevonden zich als solitaire vogels in gemengde groepen meeuwen, meestal Zilver-, Kleine Mantel- en Stormmeeuwen.

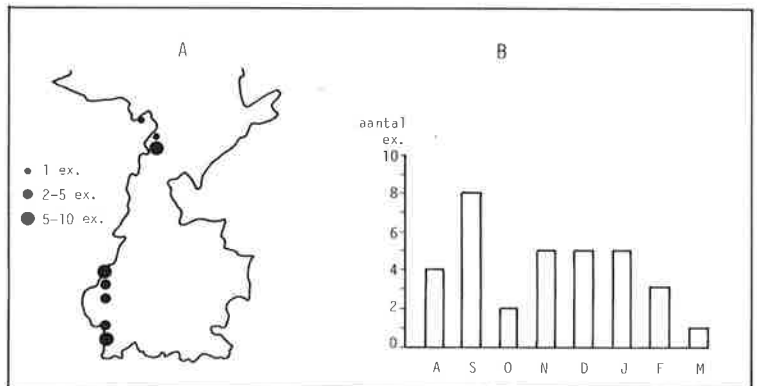
De nadruk van de verspreiding ligt rondom Maastricht (figuur 1a), hetgeen duidelijk te maken heeft met de waarnemingsintensiteit hier en de aanwezigheid van de al eerder genoemde vuilstort Belvédère.

Het verloop over het seizoen vertoont vooralsnog weinig patroon (figuur 1b); Geelpootmeeuwen zijn in elk geval aanwezig van augustus tot en met maart, maar het is goed mogelijk dat vogels eerder arriveren en later vertrekken. Het aantal waargenomen exemplaren per maand komt niet boven de 10 exemplaren. Mogelijk zijn de aanwezige aantallen redelijk constant.

Aandacht voor Geelpootmeeuwen gevraagd!

Ook deze korte bijdrage eindigt met een pleidooi om goed op Geelpootmeeuwen te letten. Vermoedelijk komt de soort in het gehele Maasdal voor. Vooral stuwen, eilandjes en voorverzamelplaatsen van meeuwen zijn geschikte locaties om deze soort te zoeken. Ook vuilstorten, waar de in het Maasdal slapende meeuwen dagelijks gaan fourageren, zijn geschikte waarneemplaatsen. Op deze manier is het mogelijk de ontwikkeling van deze soort enigszins te volgen. Waarnemingen kunnen worden doorgegeven aan de districtscoördinatoren van SOVON.

Overigens is het belangrijk goed op te letten of de

Figuur 1: Waarnemingen van de Geelpootmeeuw in het zuidelijk Maasdal in 1989 en 1990 (N=47); a. verspreiding per kwartblok, b. verdeling van het aantal waargenomen exemplaren per maand.

vogels gekleurringd zijn. Zo werd op 12 november 1990 te Borgharen een gekleurringde Geelpootmeeuw waargenomen. De exacte ringgegevens zijn nog niet van het ringstation ontvangen, maar aangezien op de aluminiumring 'Museum Bruxelles' kon worden afgelezen, is de herkomst van deze vogel zeer waarschijnlijk van De Panne (kust zuidwest België).

Het met een telescoop afspeuren van groepen meeuwen is een leuke bezigheid en kan vele verrassingen opleveren. Is het niet een Geelpootmeeuw, dan is het wel een andere leuke meeuwesoort of een gekleurringde vogel.

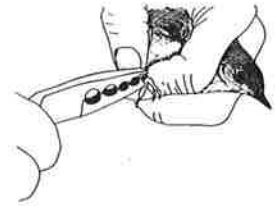
Frans Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard

Literatuur

- Devillers, P. 1983. Yellow-legged Gulls on southern North-Sea shores. *British Birds* 4 (76): 191-192.
- Dubois, P.J., M. Skakuj & T. Stawarczyk 1990. Occurrence of Yellow-legged Gull in Poland. *Dutch Birding* 1 (12): 14-17.
- Grant, P.J. 1983. Yellow-legged Herring Gulls in Britain. *British Birds* 4 (76): 192-194.
- Schepers, F. 1991. BSP-niet broedvogels van start: eerste resultaten uit Zuid-Limburg. *Limburgse Vogels* 1 (2): 24-26.
- Schols, R. 1984. Over geelpotige Zilvermeeuwen en Geelpootmeeuwen. In *Vogelvlucht* 2 (7): 59-63.
- Verroken, L. 1987. Geelpootmeeuwen landinwaarts in België in 1985. *Dutch Birding* 2 (9): 67-68.
- Winkler, R., R. Luder & P. Mosimann 1987. Avifauna der Schweiz, eine kommentierte Artenliste. Non-Passeriformes, Ornithologische Beobachter, Beiheft 6: 1-131.

INTERESSANTE TERUGMELDINGEN I

Jo van der Coelen
Ran Schols

Duizenden vogels worden jaarlijks gevangen en geringd en dat al vele tientallen jaren lang. Toch wordt over de vaak interessante en spectaculaire resultaten daarvan maar weinig gepubliceerd. Tot nog toe heeft voor onze provincie eigenlijk alleen Hens (1965) uitvoerig over de tot dan toe verkregen terugmeldingen gerapporteerd. Daarnaast worden zo nu en dan in het contactblad voor ringers ("Op het Vinketouw") bijzondere Limburgse meldingen opgenomen of wordt in een enkel lokaal tijdschrift aandacht besteed aan terugmeldingen van vogels. Al met al blijven de meeste Limburgse vogelaars tegenwoordig verstoken van informatie over deze belangwekkende tak van de ornithologie. Het leek ons daarom zinvol om het Limburgse ringwerk wat meer in het daglicht te brengen, door het publiceren van recente en bijzondere terugmeldingen. Aan de Nederlandse Ringcentrale (Vogeltrekstation) te Heteren werd het verzoek gericht om interessante terugmeldingen, die op Limburg betrekking hebben, op te sturen. Zij selecteerden 20 gevallen, die in 1989 door de Ringcentrale verwerkt zijn. Hiervan zijn er 13 in het volgende overzicht opgenomen. Het zal duidelijk zijn dat dit maar een zeer kleine greep is uit het enorme aantal leuke terugmeldingen.

We zullen daarom proberen om in de toekomst meer interessante gevallen boven water te brengen en deze regelmatig te publiceren. De belangrijkste bron voor gegevens is natuurlijk de ringer zelf. Daarnaast worden ook vele geringde vogels in Limburg teruggevonden door burgers en buitenlui; door niet-ringers dus. We hopen ook van deze mensen regelmatig leuke meldingen te ontvangen. Bij deze dan ook een oproep aan een ieder om ondergetekenden zoveel mogelijk op de hoogte te houden van interessante terugmeldingen uit Limburg.

Dan nu een eerste kleine greep uit de vele bijzondere terugmeldingen die Limburg rijk is.

Blauwe Reiger uit Noord-Holland Op 14 januari 1989 werd in Beesel een dode Blauwe Reiger gevonden. De vogel was het jaar daarvoor als nestjong in de Beemster geringd en had zich 165 kilometer in zuidzuidoostelijke richting verplaatst.

Oostduitse Grauwe Gans Een adult mannetje Grauwe Gans kreeg in augustus 1986 een halsband omgelegd in het Havel-Elbegebied. In februari 1987 werd dit kleurmerk bij Thorn afgelezen, 473 kilometer naar het westzuidwesten.

Nabij Thorn werd en Oostduitse Grauwe Gans met een halsbandmerk waargenomen (foto: J. Stok).

Britse Wilde Eend In augustus 1986 werd een adult vrouwtje Wilde Eend bij Londen geringd. In september 1988 werd ze op een afstand van 357 kilometer naar het oosten, tussen Beringe en Panningen, geschoten.

Oude Havik In juni 1972 werd een havikenbroedsel van drie jongen geringd op de Schandelosche Heide. Een vrouwtje werd vele jaren later, in 1989, teruggemeld en wel 28 kilometer noordelijker in Aaldonk. Aanvankelijk werd ze op 23 januari ziek of gewond aangetroffen. Haar revalidatie was geen lang succes beschoren, want op 22 april werd ze dood gevonden, waarschijnlijk als gevolg van een gebroken vleugel. Hens (1965) meldt de terugmelding van een 18 jaar oud mannetje te Heythuysen, die was geringd in Helden.

Grote Jager uit IJsland In september 1988 werd in Horst een zieke of gewonde Grote Jager gevonden. Het dier bleek als nestjong in juli 1988 aan de zuidoostkust van IJsland te zijn geringd. Deze Grote Jager had in 65 dagen een afstand van 1909 kilometer in zuidoostelijke richting afgelegd. Inclusief dit geval zijn er nu zes waarnemingen van deze soort in Limburg bekend (Lemmens, 1990).

Verzwakte Oehoe Zelfs vogels die vrijwel nooit in Limburg geringd worden, leveren wel eens een terugmelding op. Een Oehoe, die op 29 juli 1989 in het zuiden van de provincie werd geringd, werd reeds 18 dagen later verzwakt gevonden. Het dier had zich enkele kilometers verplaatst.

Koolmees uit Rusland Een in september 1988 te Litouwen geringd eerstejaars vrouwtje Koolmees, werd 65 dagen later in Tegelen gevangen door een ringer. Al met al een afstand van 1090 kilometer in westzuidwestelijke richting. In dat najaar zijn overigens meerdere Koolmezen uit het Baltische gebied in Nederland teruggemeld. Opvallend is dat er vrijwel nooit Koolmezen uit Scandinavië worden teruggemeld, maar wel uit Duitsland en Polen en af en toe, zoals dit geval weer bewijst, uit Rusland (Speek & Speek, 1984).

Zweeds Goudhaantje In december 1988 werd te Venlo een Goudhaantje gevangen, dat in oktober van hetzelfde jaar geringd was op Gotland. Het diertje had bijna 1000 kilometer in 47 dagen afgelegd.

Vink, Groenling en Rietgors naar Scandinavië Een, wederom te Tegelen geringde, mannetjesvink, belandde in augustus 1989 in het net van een Zweedse ringer te Karlskoga. De Vink had 1075 kilometer naar het noorden afgelegd, nadat hij in december 1988 te Tegelen was geringd. Een mannetje Groenling kreeg in november 1987 te Hout-Blerick een ring omgelegd. In juni 1989 vond hij in het Deense Vejle, 530 kilometer noordelijker, de dood als verkeersslachtoffer. Een mannetje Rietgors, geringd in oktober 1985 te Maastricht, verging het niet veel beter. Hij vloog zich in april 1988 te pletter tegen een Noors raam aan de Oslofjord, 983 kilometer ver weg.

Oude Kruisbek Een adult mannetje Kruisbek, in oktober 1983 geringd te Budel, werd in augustus

1989 gevonden als prooirest van een uil of roofvogel te Altweeterheide. Hij had zich 9 kilometer naar het oosten verplaatst. Dat deze vogel al die tussenliggende jaren in Nederland heeft rondgevlogen is hiermee overigens niet gezegd.

Dankwoord

Met dank aan de medewerkers van de Nederlandse Ringcentrale te Heteren, die de terugmeldingen ter beschikking stelden.

Jo van der Coelen, Herbenusstraat 144, 6211 RH Maastricht
Ran Schols, Breitenstraat 57, 6165 VN Geleen

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

DE PALLAS' BOSZANGER; NIEUW VOOR LIMBURG

Jaarlijks worden in de maanden september tot en met november middels een vaste mistnetopstelling vogels geringd bij kasteel "De Holtmühle" in Tegelen. De netten bevinden zich te midden van wilgenopslag en bramenstruweel.

Op 19 oktober 1988 trof ik omstreeks 10.00 uur een voor mij onbekende vogel op deze vanglokatie in mijn mistnet aan. De vogel viel direct op. In eerste instantie dacht ik in de richting van een Bladkoninkje. De vogel werd uit het net bevrijd en vervolgens voor nadere determinatie naar het ringersverblijf overgebracht. Met behulp van "Handkenmerken" (Perdeck & Speek, z.j.) werd al snel duidelijk dat het om een Pallas' Boszanger *Phylloscopus proregulus* moest gaan. De combinatie van twee vleugelstrepen, een gele kruinstreep, een gele wenkbrauwstreep en een gele stuit sloten elke andere *Phylloscopus*-soort uit. Nadat de Pallas' Boszanger van een ring was voorzien herkreeg de vogel de vrijheid.

Voor zover bekend is dit de eerste waarneming van deze uit Centraal en Oost Azië afkomstige vogelsoort in Limburg. Ganzevles *et al* (1985) vermelden deze soort niet voor onze provincie. In Nederland worden jaarlijks enkele waarnemingen van deze soort gedaan. Zonder uitzondering hebben deze waarnemingen betrekking op lokaties langs de kust (Scharringa & Winkelman, 1986a, 1986b, de By & Winkelman, 1987, 1988, Moerbeek, Winkelman & de Heer, 1987, de By & de Knijff, 1989). In dat licht is de vangst van deze vogel in het binnenland eveneens vermeldenswaardig.

Literatuur

- Hens P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicaties van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, reeks XV. Maastricht.
- Lemmens K. 1990. Grote Jager te Itteren in maart 1990. Limburgse Vogels 1: 27-28.
- Speek B.J. en G. Speek 1984. Thieme's Vogeltekst, Thieme, Zutphen.

Literatuur

- By R. de & P. de Knijff 1989. Zeldzame en schaarse vogels in Nederland in 1988. Limosa 62: 195-206.
- By R. de & J.E. Winkelman 1987. Zeldzame en schaarse vogels in Nederland in 1986. Limosa 60: 195-204.
- By R. de & J.E. Winkelman 1988. Zeldzame en schaarse vogels in Nederland in 1987. Limosa 61: 163-174.
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen 1985. Vogels in Limburg. Nat. hist. Genootschap in Limburg, Reeks XXXV afl. 5-15, Maastricht.
- Moerbeek D.J., J.E. Winkelman & P. de Heer. 1987. Zeldzame en schaarse vogels in Nederland in 1985. Limosa 60: 21-30.
- Perdeck & Speek, z.j. Handkenmerken voor het determineren van vogels. Vogeltekststation, Arnhem.
- Scharringa C.J.G. & J.E. Winkelman. 1986a. Zeldzame en schaarse vogels in Nederland in 1983. Limosa 59: 15-24.
- Scharringa C.J.G. & J.E. Winkelman. 1986b. Zeldzame en schaarse vogels in Nederland in 1984. Limosa 59: 119-126.

P.H.J. Maeghs, Plechelmusstraat 45, 5931 LD Tegelen

WAARNEMING VAN EEN GEKLEUR-RINGDE ZWARTKOPMEEUW TE BUDEL-DORPLEIN

In augustus 1990 vroeg Peter L. Meininger vogelaars op te letten op door hem in Nederland gekleurringde Zwartkopmeeuwen *Larus melanocephalus* (Meininger, 1990). Gedurende de gehele maand mei 1991 werd door de auteur reeds een gekleurringd exemplaar waargenomen in de kokmeeuwenkolonie van Budel-Dorplein. De soort broedt hier sinds 1978 jaarlijks, waarbij de aantallen variëren

van enkele tot maximaal 10 paar (Beeren & Van Asseldonk, 1990). In tegenstelling tot de landelijke trend is de soort in de kolonie van Budel-Dorplein in 1991 wederom in aantal afgenomen. In 1989 werden nog 10 paar aangetroffen, in 1990 halveerde dit aantal en in 1991 konden slechts 2-3 paar broedend worden vastgesteld.

De gekleurde vogel, kleuring wit, opschrift 45A, kon uitgebreid worden geobserveerd en gefotografeerd (zie omslag Limburgse Vogels en figuur 1). Het betrof een vogel in het eerste zomerkleed (naar Grant, 1986), welke in de kokmeeuwenkolonie de Heen in Zeeland (10 km ten noorden van Bergen op Zoom) op 14 juni 1990 als nestjong is geringd (schriftelijke mededeling P.L. Meininger).

In de kolonie van Budel-Dorplein gedroeg de Zwartkopmeeuw zich bijzonder actief. De vogel werd meerdere malen solitair baltend aangetroffen; opvallend hierbij was dat de vogel Kokmeeuwen *Larus ridibundus* in het spel probeerde te betrekken. Ook werd waargenomen dat de Zwartkopmeeuw zich juist agressief opstelde richting de Kokmeeuw. De vogel was niet gepaard.

Literatuur

- Beeren, W. & E. van Asseldonk. 1990. De Zwartkopmeeuwen van Budel-Dorplein. Limburgse Vogels 1: 23-25.
Grant, P.J. 1986. Gulls: a Guide to Identification. T. & A.D. Poyser, Calton.
Meininger, P.L. 1990. Gekleurde Zwartkopmeeuwen *Larus melanocephalus*. Limosa 63 (2): 88.

Wil Beeren, Kardinaal de Jongstraat 10, 6021 VX Budel

De gekleurde Zwartkopmeeuw in eerste zomerkleed te Budel-Dorplein, mei 1991 (foto: H. Lehaen).

SOVON IN DE REGIO

WISSEL DISTRICTSCOÖRDINATOR NOORD-LIMBURG

Met ingang van 1991 heeft Boena van Noorden, een groot aantal jaren actief in het coördineren van de SOVON-projecten in Noord-Limburg (district 17), zijn dc-schap neergelegd. Op dit moment is er nog geen nieuwe coördinator bekend. De hooners worden voorlopig waargenomen door Ernest van Asseldonk, geen onbekende in het SOVON-wereldje. Zoals bekend werken we in Limburg met drie zgn. werkdistricten (Noord-, Midden- en Zuid-Limburg), waarbij Midden-Limburg deels uit district 17 en deels uit district 18 bestaat. Deze indeling bleek zeer werkzaam, en blijft gewoon bestaan. Indien er mensen zijn die geïnteresseerd zijn in het overnemen van het dc-schap voor Noord-Limburg,

kunnen contact opnemen met een van de Limburgse coördinatoren of met het SOVON-kantoor in Beek. Voor het gemak vermelden we hieronder nog even de adressen:

- Noord-Limburg: Ernest van Asseldonk, Schout Kellenerstraat 68, 6042 XH Roermond (voorlopig);
- Midden-Limburg: idem;
- Zuid-Limburg: Frans Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard.
- SOVON-kantoor: Postbus 81, 6573 ZH Beek-Ubbergen (t.a.v. Johan Bekhuis).

OPROEP

WAARNEMINGEN VAN BONTE KRAAIEN IN LIMBURG

Bonte Kraaien *Corvus corone cornix* komen in Nederland voornamelijk in de wintermaanden voor. Ze arriveren in de loop van oktober en blijven dan tot in maart-april. De in Limburg overwinterende exemplaren arriveren doorgaans later en beginnen eerder aan de terugtrek dan de Bonte Kraaien in Noord-Nederland (SOVON, 1987). Vroeger konden Bonte Kraaien in geheel Limburg worden aangetroffen, plaatselijk werden ze zelfs in relatief grote aantallen waargenomen (Ganzevles *et al*, 1985). In het huidige verspreidingsgebied van de (onder)soort in Nederland speelt Limburg slechts een ondergeschikte rol. Landelijk gezien worden Bonte Kraaien immers voornamelijk aangetroffen in Noord-Nederland, de Waddeneilanden, de IJsselmeerpolders, langs de kust en de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden (SOVON, 1987). In Limburg wordt de Bonte Kraai voornamelijk in Noord- en Midden-Limburg waargenomen.

In het noordelijk deel van het overwinteringsgebied, waaronder Nederland, heeft deze eeuw een duidelijke achteruitgang plaatsgevonden. Zo nam het aantal overwintersaars in het Deltagebied tussen 1973/74 en 1981/82 met ongeveer 50% af. Vermoedelijk is deze achteruitgang het gevolg van een gewijzigde trekstrategie, waarbij de Bonte Kraai gemiddeld noordelijker in Europa overwintert

dan voorheen. Een fenomeen dat ook bij de Klaptekster is vastgesteld (SOVON, 1987).

Bonte Kraaien zijn over het algemeen opvallende vogels die door waarnemers snel in een groep kraaiachtigen worden opgemerkt. De soort komt dan ook waarschijnlijk 'veelvuldig' in de logboeken voor. Ik zou het daarom bijzonder op prijs stellen als iedereen die waarnemingen van Bonte Kraaien heeft deze 'per ommekeer' wil doorgeven. Wellicht kunnen we op deze manier achterhalen hoe belangrijk Limburg nog is voor de Bonte Kraai, waar de kerngebieden liggen en hoe de Limburgse populatie in aantal is achteruitgegaan. De gegevens zullen te zijner tijd in 'Limburgse Vogels' worden gepubliceerd.

Probeer bij het doorgeven van de waarnemingen zo volledig mogelijk te zijn, noteer in ieder geval: datum, plaats, kwartblokken aantal. Vermeld, indien beschikbaar, ook eventuele bijzonderheden (gedrag, relaties met andere kraaiachtigen ed).

Literatuur

Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen 1985. Vogels in Limburg. Natuurhistorisch genootschap Limburg, Maastricht. reeks XXXV, aflevering 5-15.

SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.

Ernest van Asseldonk, Schout Kellenerstraat 68, 6042 XH Roermond.

Inzenden kopij

Kopij voor het volgende nummer van Limburgse Vogels (nr 3-1991) dient vóór 1 augustus 1991 binnen te zijn. Kopij voor nummer 4-1991 dient vóór 1 november bij de redactie aanwezig te zijn.

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 2, nr 2, juni 1991.

ARTIKELN

- 30 Rietganzen in de Peelstreek in de winters 1988/89 tm 1990/91 (*Boena van Noorden*)
- 39 Bijzonderheden over de Aalscholvertrek in Limburg (*Ran Schols*)
- 48 Grote Kruisbekken in Limburg (*Willem Renema*)
- 49 Toename van de Dodaars als broedvogel in het Meinweggebied (*Ernest van Asseldonk*)
- 50 Ontwikkeling Havikpopulatie in Zuidoost Limburg (*Frans Schepers*)
- 52 Geelpootmeeuwen in het zuidelijk Maasdal (*Frans Schepers*)
- 54 Interessante terugmeldingen I (*Jo van der Coelen & Ran Schols*)

BIJZONDERE WAARNEMINGEN

- 56 De Pallas' Boszanger; nieuw voor Limburg (*P.J.H. Maeghs*)
- 56 Waarneming van een gekleurde Zwartkopmeeuw te Budel-Dorplein (*Wil Beeren*)

SOVON IN DE REGIO

- 57 Wissel districtscoördinator in Noord Limburg

OPROEP

- 58 Waarnemingen van Bonte Kraaien in Limburg (*Ernest van Asseldonk*)